

Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет соціальних наук
Кафедра журналістики

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи магістра

**на тему «ПРАВОЗАХИСНА ЖУРНАЛІСТИКА В УМОВАХ
КОНФЛІКТІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи СН-314м

Спеціальності 061 «Журналістика»

(шифр і назва спеціальності)

Роншина Юлія Русланівна

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.н.соц. ком., доц. Островська Н. В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.філол.н., доц. Мірошніченко П.В.

(прізвище та ініціали)

Запоріжжя – 2025 р.

НУ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Факультет соціальних наук

Кафедра журналістики

Освітній ступінь магістр

Спеціальність: 061 «Журналістика»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри _____

SA

Стр. №1
« 29 » 08

2025__ року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу магістра студентки групи СН-314м

Роншиної Юлії Русланівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Правозахисна журналістика в умовах конфліктів: регіональний вимір».

керівник роботи к.н. соц.ком., доц. Островська Н.В.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Національного університету «Запорізька політехніка» від «28» 08 2025 року № 382

2. Строк подання студентом роботи 20.11.2025

3. Вихідні дані для роботи: праці таких науковців, як І. Виртосу, П. Мірошніченко, Ю. Любченко, Н. Островська, К. Шендеровський, Г. Почепцов, А. Яковець, К. Касімова та ін.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які належить розробити):

1. Теоретичні засади правозахисної журналістики

1.1. Поняття, сутність та еволюція правозахисної журналістики

1.2. Тематичний спектр правозахисного контенту в медіа

2. Правозахисна журналістика в умовах конфліктів: український досвід

2.1. Трансформація правозахисної журналістики під час війни

2.2. Сучасні українські медіапроекти з правозахисним фокусом (ZMINA, «Повага», «Гендер в деталях», «Рубрика»)

3. Особливості висвітлення правозахисної проблематики в запорізьких регіональних медіа

3.1 Структура та тематичні акценти правозахисного контенту «Суспільного. Запоріжжя»

3.2 Правозахисна проблематика в контенті релокованого регіонального медіа «РІА-Південь»

3.3 Конфліктно-чутливі теми в запорізьких онлайн-медіа «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua», «061».

5. Перелік графічного матеріалу: _____

6. Консультування розділів роботи

Розділ	Консультант	Завдання видав		Завдання прийняв	
		підпис	Дата	підпис	дата
Вступ	Островська Н.В		27.10.25		27.10.24
I	Островська Н.В		11.03.25		11.03.25
II	Островська Н.В		12.05.25		12.05.25
III	Островська Н.В		09.06.25		09.06.25
Висновки	Островська Н.В		06.11.25		06.10.25

7. Дата видачі завдання: «06 » жовтня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень 2024	
2	Аналіз журналістичкознавчого матеріалу	листопад 2024	
3	Написання вступу	грудень 2024	
4	Написання розділу 1	березень 2025	
5	Написання розділу 2	травень 2025	
6	Написання розділу 3	липень 2025	
7	Написання висновків	жовтень 2025	
8	Оформлення роботи	листопад 2025	
9	Захист роботи	грудень 2025	

Студент

(підпис)

Роншина Ю.Р
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Островська Н.В
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Текст кваліфікаційної роботи магістра «Правозахисна журналістика в умовах конфліктів: регіональний вимір» становить 92 сторінки, у тому числі основний текст – 76 сторінок. Для виконання роботи опрацьовано 130 джерел.

Об’єкт дослідження – регіональні медіа «Суспільне Запоріжжя», «РІА-Південь», «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061».

Предметом дослідження є особливості висвітлення правозахисної проблематики в регіональних медіа в умовах війни.

Метою є дослідження регіонального виміру правозахисної журналістики в умовах воєнного конфлікту.

Відповідно до поставленої мети були висунуті такі **завдання**:

- розглянути теоретичні засади правозахисної журналістики;
- визначити поняття правозахисної журналістики;
- охарактеризувати тематичний спектр правозахисного контенту в медіа;
- узагальнити дослідження українського досвіду трансформації правозахисної журналістики в умовах війни;
- дослідити особливості висвітлення правозахисної проблематики в запорізьких регіональних медіа.

У процесі дослідження застосовувалися такі **методи**: аналіз і синтез для вироблення наукової концепції, елементи контент-аналізу публікацій і документальних матеріалів, порівняльний аналіз для визначення специфіки висвітлення правозахисних тем у різних медіа.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять роботи таких науковців як П. Мірошніченко, Т. Зозуль, Ю. Любченко, І. Виртосу, К. Шендеровський, Ю. Безбородько, К. Чернікова, О. Зенталь, А. Безейко, наукові праці яких присвячені правозахисній журналістиці. Правозахисну журналістику в умовах війни вивчали С. Мірошніченко, А. Волобуєва,

Ю. Бондарчук-Ладна, Р. Алямкін, С. Бакун, Ю. Примаков, С. Бідняк, А. Костовська, К. Варнавська, О. Боротник, С. Цебенко. Роль медіа у висвітленні конфліктно-чутливих тем досліджували М. Рожило, П. Мірошніченко, І. Євтушенко, С. Цебенко. Чутливі, соціочутливі, гендерночутливі та етичні аспекти в журналістиці вивчали такі науковці, як А. Костовська, Ю. Любченко, І. Жученя, В. Кохан.

Наукова новизна роботи полягає в спробі дослідити регіональний вимір правозахисної журналістики в умовах воєнного конфлікту, а саме специфіку висвітлення правозахисної проблематики на локальному рівні, виявити притаманні регіонам виклики та окреслити закономірності трансформації правозахисних практик медіа в умовах війни.

Практичне значення одержаних результатів. Опрацьований фактологічний матеріал може бути використаний при написанні дипломних та магістерських робіт, при підготовці до практичних та семінарських завдань з дисциплін «Права людини в медіа», «Соціальна журналістика», «Військова журналістика», «Інтернет-виробництво (контент, продукт, промоція» та ін.

Структура роботи: Дослідження складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг основної роботи – 76 сторінок. Список використаної літератури містить 130 найменувань (викладених на 8 сторінках).

ПРАВОЗАХИСНА ЖУРНАЛІСТИКА, ПРАВА ЛЮДИНИ, АДВОКАЦІЯ, ЧУТЛИВІ ТЕМИ, МЕДІА, ПРАВОЗАХИСНИКИ, СУСПІЛЬНА ДУМКА, КОНФЛІКТНО-ВРАЗЛИВІ ГРУПИ

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОЗАХИСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ.....	11
1.1. Поняття, сутність та еволюція правозахисної журналістики.....	11
1.2. Тематичний спектр правозахисного контенту в медіа.....	19
РОЗДІЛ 2. ПРАВОЗАХИСНА ЖУРНАЛІСТИКА В УМОВАХ КОНФЛІКТІВ.....	28
2.1. Трансформація правозахисної журналістики під час війни.....	28
2.2. Сучасні українські медіапроекти з правозахисним фокусом (ZMINA «Повага», «Гендер в деталях», «Рубрика»).....	38
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВОЗАХИСНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ЗАПОРІЗЬКИХ МЕДІА.....	48
3.1. Структура та тематичні акценти правозахисного контенту «Суспільне Запоріжжя».....	48
3.2. Правозахисна проблематика в контенті релокованого регіонального медіа «РІА-Південь».....	59
3.3. Конфліктно-чутливі теми в запорізьких онлайн-медіа «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061».....	65
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

ВСТУП

У сучасному світі права людини виступають універсальною цінністю та фундаментальним принципом демократичного суспільства, що визначає характер взаємодії між особою, державою та суспільством. Вони закріплені в міжнародно-правових актах, національних законодавствах і покликані гарантувати гідність, свободу та рівність кожної людини. Проте через соціальні конфлікти, інформаційні війни, обмеження, дискримінацію чи вживання владою ці права часто порушуються. Таким чином особливу вагу набувають механізми їх захисту та відновлення. Одним із таких механізмів виступає правозахисна журналістика.

Повномасштабне вторгнення спричинило глибокі трансформаційні процеси у суспільно-політичному, правовому та інформаційному просторі, зумовлені збройною агресією, зміною безпекових умов і посиленням інформаційного протистояння. У зв'язку з цим журналісти зіткнулися з комплексом нових викликів, які потребують адаптації професійних стандартів, етичних підходів і методів роботи в умовах війни, зокрема щодо забезпечення достовірності інформації, дотримання принципів безпеки та захисту прав людини.

Найбільш відчутно ці виклики позначилися на діяльності регіональних медіа, які опинилися в умовах підвищених ризиків і загроз. Йдеться про засоби масової інформації, що функціонують на прифронтових територіях, у зонах активних бойових дій та на тимчасово окупованих територіях, де журналістська діяльність ускладнюється фізичною небезпекою, тиском з боку окупаційних адміністрацій, обмеженим доступом до джерел інформації та високими ризиками порушення прав як самих журналістів, так і цивільного населення. За таких умов роль правозахисної складової журналістики суттєво зростає, оскільки вона стає одним із ключових інструментів фіксації порушень прав людини та інформування міжнародної спільноти.

Актуальність обраної теми зумовлюється необхідністю систематизації наукових підходів розуміння правозахисної журналістики, а також дослідження практики висвітлення правозахисних тем, проблематики вразливих груп населення у регіональних мережевих медіа.

Метою є дослідження регіонального виміру правозахисної журналістики в умовах воєнного конфлікту.

Відповідно до поставленої мети були висунуті такі **завдання**:

- розглянути теоретичні засади правозахисної журналістики;
- визначити поняття правозахисної журналістики;
- охарактеризувати тематичний спектр правозахисного контенту в медіа;
- узагальнити дослідження українського досвіду трансформації правозахисної журналістики в умовах війни;
- дослідити особливості висвітлення правозахисної проблематики в запорізьких регіональних медіа.

Предметом дослідження є особливості висвітлення правозахисної проблематики в регіональних медіа в умовах війни.

У процесі дослідження застосовувалися такі **методи**: аналіз і синтез для вироблення наукової концепції, елементи контент-аналізу публікацій і документальних матеріалів, порівняльний аналіз для визначення специфіки висвітлення правозахисних тем у різних медіа.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять роботи таких науковців як П. Мірошніченко [37], Т. Зозуль [52], І. Виртосу [30]., Н. Шендеровський [29], Ю. Безбородько [5], К. Чернікова [118], О. Зенталь, А [51], наукові праці яких присвячені правозахисній журналістиці. Правозахисну журналістику в умовах війни вивчали А. Волобуєва [51], Ю. Бондарчук-Ладна [20], Р. Алямкін [1], С. Бакун [3], Ю. Примаков [87], С. Бідняк [87], А.Костовська [60], К. Варнавська [25], О. Боротник, С. Цебенко [21]. Роль медіа у висвітленні конфліктно-чутливих тем досліджували М. Рожило [72], П. Мірошніченко І. Євтушенко [43]. Чутливі,

соціочутливі, гендерночутливі та етичні аспекти в журналістиці вивчали такі науковці, як А. Костовська [60], Ю. Любченко [72], І. Жученя [48], В. Кохан [62].

Наукова новизна роботи полягає в спробі дослідити регіональний вимір правозахисної журналістики в умовах воєнного конфлікту, а саме специфіку висвітлення прав людини на локальному рівні, виявити притаманні регіонам виклики та окреслити закономірності трансформації правозахисних практик медіа в умовах війни.

Практичне значення одержаних результатів. Опрацьований фактологічний матеріал може бути використаний при написанні дипломних та магістерських робіт, при підготовці до практичних та семінарських занять з дисциплін «Права людини в медіа», «Соціальна журналістика», «Військова журналістика», «Інтернет-виробництво (контент, продукт, промоція» та ін.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів (з підрозділами), висновків та списку використаної літератури. У вступі виявляється ступінь вивченості заявленої теми, окреслюється мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження, його наукова новизна, теоретичне та практичне значення.

У першому розділі аналіз теоретичних засад правозахисної журналістики. У першому підрозділі першого розділу розкривається поняття, сутність та еволюція правозахисної журналістики. У другому підрозділі першого розділу аналізується тематичний спектр правозахисного контенту в медіа.

У другому розділі наукової роботи досліджується правозахисна журналістика в умовах конфліктів. Зокрема, в першому підрозділі другого розділу аналізується трансформація правозахисної журналістики під час війни. У другому підрозділі другого розділу аналізуються сучасні українські медіапроекти з правозахисним фокусом (ZMINA «Повага», «Гендер в деталях»).

Третій розділ присвячено дослідженню особливостей висвітлення правозахисної проблематики в запорізьких регіональних медіа. У першому підрозділі третього розділу аналізуються структура та тематичні акценти правозахисного контенту «Суспільне Запоріжжя». У другому підрозділі третього розділу досліджується правозахисна проблематика в контенті релокованого регіонального медіа «РІА-Південь». У третьому підрозділі третього розділу аналізуються конфліктно-чутливі теми в запорізьких онлайн-медіа «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061».

У висновках підводяться підсумки дослідження. Обсяг роботи – 76 сторінок. Список використаної літератури містить 130 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОЗАХИСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

1.1. Поняття, сутність та еволюція правозахисної журналістики

Права людини є основою демократичного суспільства та невід’ємною цінністю, що визначає рівень розвитку держави. Вони забезпечують свободу, рівність та гідність кожної особи, а їхнє дотримання є критерієм цивілізованості країни. Водночас у сучасному світі права людини часто порушуються, і саме тому особливу вагу набувають механізми їх захисту та відновлення. Одним із таких механізмів виступає правозахисна журналістика.

Варто зауважити, що права людини є невід’ємною складовою правового статусу особи та становлять універсальну цінність сучасної правової системи. Вони визнаються законом, міжнародними актами та мають загальнолюдський характер. Доктор юридичних наук С. Максимов зазначає, що права людини належать до категорії основоположних індивідуальних прав, які неможливо відчужити та реалізація яких є спільною метою світової спільноти. На відміну від інших правових інститутів, права людини зберігають свою чинність незалежно від закріплення у національних конституціях чи міжнародних угодах. Водночас їх реальне забезпечення потребує створення відповідних правових механізмів і суспільних інституцій, здатних гарантувати їх практичну реалізацію, контроль та захист у повсякденному житті [66, 114]. Стаття 3 Конституції України регламентує, що людина, її життя, гідність, честь, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в державі, а права і свободи особи визначають зміст і спрямованість діяльності органів влади, за яку держава несе відповідальність перед людиною [94].

Науковці трактують правозахисну журналістику по-різному, що зумовлено різними підходами до визначення її сутності та функцій. Крім цього, у науковій літературі також використовують термін «адвокаційна журналістика», що нерідко призводить до їх ототожнення.

Як зазначає П. Мірошніченко, між ними немає кардинальної різниці. Адвокаційна журналістика – це чітке медіаповідомлення, у якому може переважати емоційна комунікативна стратегія та простежується належність до певної ініціативи чи інформаційного ресурсу, що відстоює конкретну позицію або ідеї [37]. На відміну від адвокаційної журналістики, правозахисна журналістика – це частина адвокаційної, проте журналістським об'єктом є людина. Такий підхід логічно узгоджується з концепцією людиноцентризму, що передбачає пріоритет оцінки суспільних явищ і державних рішень через призму їхнього впливу на окремого індивіда та його життєві можливості. Важко не погодитися з думкою Г. Почепцова, який зазначає, що головною цінністю стала не інформація, а увага людини [85, 465]. Узагальнюючи місце людиноцентризму в правозахисній журналістиці, дослідниця А. Бойко підкреслює, що зосередження журналістського матеріалу навколо конкретної людини визначає гуманістичний характер медіа та покладає на журналіста підвищену професійну та етичну відповідальність. Висвітлюючи суспільно важливі явища, журналіст має не лише фіксувати факти, а й створювати багатовимірний і достовірний образ сучасника, сприяти формуванню об'єктивної громадської думки, вихованню й розвитку аудиторії та мотивувати її до дій, що мають суспільну цінність [19, 39].

Активний розвиток правозахисної (адвокаційної) журналістики розпочався наприкінці ХХ століття у США та країнах Західної Європи. Як зазначає К. Шендеровський, саме в цей період медіа поступово виходять за межі традиційного інформування та починають виконувати функції суспільного активізму, підтримуючи теми захисту прав людини й соціальної справедливості. Водночас витoki цього напрямку сягають значно ранішого

історичного періоду, а саме доби макрекерської журналістики (1900–1920-ті роки) у США, коли медіа вперше систематично порушували питання корупції, зловживань владою та порушення прав громадян [125].

Австралійська дослідниця Каролін Фішер ґрунтовно дослідила різні підходи до адвокаційної журналістики в англомовній науковій літературі з середини ХХ століття. Вона вважає, що адвокаційна журналістика охоплює кілька основних типів, що відображають різні рівні залученості журналіста та способи впливу на аудиторію, зокрема:

- розслідувальна журналістика, спрямована на викриття корупції, зловживань владою, соціальної несправедливості та інших системних проблем (Muckraking та crusading);

- альтернативна журналістика, що протиставляє себе традиційній «об’єктивній» моделі та часто представляє голоси маргіналізованих спільнот (Alternativejournalism);

- громадянська журналістика, яка поєднує інформування з відкритою адвокацією певних суспільних або політичних змін (Activistjournalism);

- соціальна журналістика, орієнтована на висвітлення конфліктів крізь призму діалогу, пошуку рішень і запобігання ескалації насильства (Peacejournalism);

- суспільна адвокаційна журналістика, яка підтримує громадські ініціативи, спрямовані на посилення ролі громади у процесах ухвалення рішень (Civicadvocacyjournalism);

- суб’єктивна журналістика, у якій акцент робиться на особистій інтерпретації подій, аналітиці та оцінках журналіста, а не лише на сухій подачі фактів (Interpretivejournalism) [128].

В Україні поняття правозахисної журналістики почало активно розвиватися після проголошення Незалежності в 1991 році. Перехід до демократичного суспільства та розбудови правової держави створили підґрунтя для формування медіа, які висвітлюють проблеми захисту прав

людини. Поступово журналісти почали відходити від радянської моделі «керованої» інформації та переходили до більш відкритого, аналітичного і критичного висвітлення суспільних процесів [70].

Як зазначає Т. Зозуль, у сучасному правознавстві адвокація в широкому розумінні трактується як захист прав людини. Відтак, основним фокусом адвокаційної журналістики є саме правозахисна тематика. Водночас у центрі таких матеріалів опиняються не буденні правопорушення, а конфлікти між громадянами та представниками влади, які й призводять до порушення прав [52].

Найгрунтовніше визначення адвокаційної журналістики подали К. Шендеровський та І. Віртосу, які пропонують розглядати цей тип медіадіяльності як діяльність, що:

- поєднує збір, аналіз та поширення інформації з активною громадянською позицією;
- спрямована на захист прав і свобод людини;
- виходить за межі простого інформування та включає активне втручання в суспільні процеси;
- сприяє підтримці постраждалих від дискримінації, утисків чи порушень прав;
- функціонує на перетині професійних журналістських стандартів і правозахисного активізму;
- має на меті не лише фіксацію проблем, а й пошук шляхів їх вирішення та налагодження комунікації між суспільством, інституціями та владою [29, 260].

За словами Ірини Віртосу, правозахисну журналістику можна тлумачити двома способами. Перший розглядає її як окрему журналістську спеціалізацію, що зосереджується на темах прав людини. Другий підхід ширший: він розуміє правозахисну журналістику як створення будь-яких матеріалів із дотриманням людиноорієнтованого підходу. Такий підхід ставить у центр гідність людини, передбачає точну та коректну лексику і

повну відмову від мови ворожнечі. Тож варто зазначити, що в правозахисній журналістиці медійник не спостерігач, а учасник. Він активно бере участь у конфлікті та його вирішенні [28].

Правозахисну журналістику, окрім адвокаційної, науковці, зокрема К. Шендеровський та І. Виртосу порівнюють з громадянською або «журналістикою рішень» (solutions journalism), оскільки вона спирається не лише на професійні стандарти, а й на активну громадянську позицію журналіста. Вони ствержують, що журналіст не обмежується роллю зовнішнього спостерігача. Він виступає суб'єктом активної громадянської позиції, що ґрунтується на аргументованості висновків та відповідальності за подану інформацію. У центрі такої діяльності перебуває суспільно значуща проблематика, а ключовою метою є захист прав людини та актуалізація суспільної уваги до наявних конфліктів [30, 25]. За словами А. Безейко, цей напрям розвивається поруч із класичною новинною журналістикою, але виконує іншу місію. Він не замінює фактологічну подачу, а підсилює її, додаючи глибину і фокус на людських історіях. У центрі такої журналістики стоять соціальні проблеми та ситуації, де порушуються права людини. Її головна мета не просто розповісти про подію, а привернути увагу суспільства до конфлікту і допомогти знайти рішення через відкритий діалог та суспільне обговорення. Якщо журналістика рішень зосереджується на показі дієвих шляхів подолання проблем, то адвокаційна журналістика відкрито закликає до дії, підтримує певні сторони процесу та сприяє суспільним перетворенням [6, 230].

Американська дослідниця К. Макінтайр та данська вчена К. Гілденстед розглядають журналістику рішень як частину ширшої конструктивної моделі та виокремлюють у її межах чотири основні типи:

- журналістика рішень, яка передбачає історії про те, як люди реагують на проблеми та долають їх;

- журналістика перспективи, яка включає фокусування на майбутньому, розуміння того, як можна вирішити проблему, що треба зробити для цього;

- журналістика миру, що поєднує в собі журналістику перспективи та рішень. Вчені вважають, що журналіст має дивитися на конфлікт не тільки як на двосторонню бійку, а як на виклик та можливість прогресу в результаті цього конфлікту;

- відновні наративи, які, у свою чергу, зосереджуються на висвітленні внутрішніх конфліктів, наприклад із зображенням усіх зусиль, які будуть докладені, щоб подолати їхні наслідки [128].

За словами О. Семенець, конструктивна журналістика постає як реакція на поширення таблоїдизації, надмірної сенсаційності та домінування негативних наративів у сучасних медіа. На відміну від цих тенденцій, вона характеризується стриманою, врівноваженою манерою подачі матеріалу, фокусом на суспільно значущих питаннях та їх розгляді в ширшому соціальному контексті. Такий підхід передбачає представлення різних можливих шляхів розв'язання проблем і сприяє активному залученню аудиторії до обговорення й пошуку оптимальних рішень [103, 70]. Правозахисна журналістика та журналістика рішень, попри спільну орієнтацію на висвітлення суспільно значущих проблем і стимулювання позитивних змін, відрізняються своїм підходом: правозахисна журналістика акцентує на виявленні порушень прав людини та адвокації інтересів постраждалих сторін, тоді як журналістика рішень зосереджується на аналізі ефективних практик, спрямованих на подолання цих проблем і формування конструктивного суспільного дискурсу.

На думку Ю. Любченко та П. Мірошніченка, правозахисна журналістика зосереджується на людях, чії права обмежують або знецінюють владні чи суспільні інституції. З часом такі люди або спільноти стають «невидимими» для суспільства, а їхні спроби заявити про свої права часто викликають несприйняття чи ворожість більшості. Такі групи

дослідники називають «конфліктно-вразливими», а матеріали про них – «конфліктно-чутливими» [72, 50]. З цього приводу М. Рожило та П. Заболотна підкреслюють, що конфліктно-чутлива журналістика не завжди покликана зменшувати інтенсивність самого конфлікту – її завданням є насамперед точне й уважне пояснення його природи та впливів. Науковці підсумовують, що пріоритетом у роботі з такими матеріалами стає не нейтралізація конфлікту, а мінімізація шкоди для суспільства, особливо для людей, які вже зазнали травматичного досвіду. Одним із ключових аспектів цього підходу є висвітлення структурних нерівностей, аналіз проблемних соціальних ситуацій і стимулювання широкої громадської дискусії. Завдяки цьому журналісти можуть привертати увагу до важливих, але часто маргіналізованих тем, формуючи більш усвідомлене та чутливе до людських прав медійне середовище [100, 143].

У цьому контексті чутлива журналістика нерозривно пов'язана з правозахисною, адже обидві форми медійної роботи ставлять у центр людину та її гідність. Дослідники й практики в медіа наголошують, що висвітлення тем, які стосуються конфліктно-вразливих груп, вимагає від журналіста особливої відповідальності. Журналіст М. Буткевич зазначає: «Роль журналіста у тому, яким є стан прав людини у країні, – унікальна. Навряд чи є інша фігура із настільки ж потужними інструментами, здатна вплинути на перебіг конфлікту між особистістю та владою – конфлікту, з яким мають справу правозахисники» [81]. Поява чутливої журналістики зумовлена переосмисленням ролі медіа в суспільстві, зростанням уваги до людської гідності й травматичного досвіду, а також запитом на етичну, емпатійну та відповідальну подачу складних тем.

Як наголошує Павло Казарін, в сучасних умовах перед журналістом постає нове завдання – бути посередником у діалозі всередині країни: пояснювати одній частині суспільства іншу, особливо в періоди соціальних конфліктів, зростання громадянської напруги чи внутрішніх криз. Журналіст має допомагати знаходити шляхи до мирного вирішення конфліктів [40].

Отже, правозахисна журналістика – це діяльність, спрямована на захист прав та інтересів окремих груп або осіб, які опинилися в складній ситуації. На відміну від звичної традиційної журналістики, де журналіст виступає як спостерігач, правозахисна або адвокаційна журналістика вимагає в медійника безпосередньої участі у вирішенні конфлікту на підтримку об'єкта журналістського інтересу.

1.2. Тематичний спектр правозахисного контенту в медіа

Захист прав і свобод людини є фундаментальним пріоритетом будь-якої демократичної держави, оскільки він становить основу її легітимності та визначає рівень розвитку суспільства. Саме системні порушення прав людини, а також недостатня ефективність державних механізмів реагування на них, сприяли зростанню ролі недержавних акторів, а саме правозахисників. Правозахисники у своїй діяльності постійно стикаються з низкою професійних та інституційних викликів, оскільки саме вони виконують ключову роль у моніторингу дотримання прав людини, фіксації порушень та приверненні суспільної уваги до випадків бездіяльності або недостатньої ефективності державних інституцій. К. Варнавська з цього приводу зазначає, що їхній внесок у захист прав людини на національному та міжнародному рівнях є надзвичайно важливим, адже, попри ризики, пов'язані з оприлюдненням інформації про можливі порушення, виявленням бездіяльності державних органів чи викриттям корупційних практик, що впливають на права громадян, правозахисники невпинно продовжують свою діяльність. Слід підкреслити, що у науковій літературі відсутнє усталене й однозначне визначення терміна «правозахисник». У ранніх підходах осіб, які виконували функції із захисту прав людини, переважно означували як громадських активістів, суспільних діячів або представників громадських ініціатив. Лише з розвитком міжнародного правозахисного руху відбулося закріплення ширшого поняття «правозахисник», що охоплює як інституційних, так і позаінституційних суб'єктів, чия діяльність спрямована на захист і просування прав та свобод людини [25, 121].

Згідно з підходами міжнародного права та практики правозахисних організацій, правозахисником може бути практично будь-яка особа, якщо вона відповідає певним критеріям діяльності. До сфери правозахисної діяльності можуть належати не лише громадські активісти, а й широкий спектр інших суб'єктів, зокрема представники неурядових організацій,

правники, волонтери, науковці, освітяни та окремі інституції громадянського суспільства [20]. Особливе місце серед них посідають журналісти, оскільки саме вони виконують ключову функцію публічного контролю, документування порушень прав людини та поширення суспільно значущої інформації. У цьому контексті правозахисна журналістика виступає як специфічний різновид професійної діяльності, що поєднує медійну роботу з адвокаційними практиками, спрямованими на виявлення, аналіз та привернення уваги до системних проблем у сфері прав людини [35]. Журналістка й громадська діячка Ірина Славінська підкреслює, що в межах суспільного мовлення, зокрема в роботі «Громадського радіо», одним із ключових завдань журналістики є висвітлення тем прав людини та життя різних меншин. Вона наголошує, що відповідальні журналісти повинні відкривати те, що приховане «за ширмою» більшості, яка має більше ресурсів, можливостей і доступу до інформації [64].

Під час становлення правозахисної журналістики ще в період Другої світової війни варто згадати показовий приклад мерлінеток (*merlinettes*), жінок, які служили у корпусі зв'язку Вільної Франції. Їхній внесок тривалий час залишався маловідомим, оскільки домінував офіційний військовий наратив, зосереджений переважно на чоловічому досвіді. Цей підрозділ виконував ключові функції у розвідці, передачі інформації, координації воєнних операцій та навіть участі в спеціальних завданнях у тилу ворога. Проте навіть після закінчення війни їхній внесок залишався в тіні: офіційний історичний наратив був зосереджений переважно на героях-чоловіках, тоді як роль жінок у воєнних діях часто маргіналізували або взагалі не фіксували. Значна частина документів, що стосувалася діяльності мерлінеток, не потрапляла у відкритий доступ, а окремі операції були засекречені – це спричинило багаторічне замовчування їхнього внеску. У результаті багато з них не лише не отримали належного суспільного визнання, а й були позбавлені права на повноцінні післявоєнні соціальні

гарантії та допомогу, оскільки формально їх служба не була задокументована або відображена у військовій статистиці.

Саме журналістські матеріали та публіцистика, які почали з'являтися вже після війни, стали одним із перших засобів публічного висвітлення історії мерлінеток і факту їхнього витіснення з офіційної пам'яті. Медіа привертали увагу до історичної несправедливості, проблем нерівного визнання жінок у збройних силах та наслідків замовчування їхнього внеску. Завдяки журналістським розслідуванням почалося поступове повернення імен мерлінеток у публічний простір і національну пам'ять. Таким чином, висвітлення їх історії стало раннім прикладом того, як правозахисна журналістика здатна не лише інформувати, але й відновлювати порушені права, оскільки публічність сприяла змінам у суспільній свідомості та подоланню дискримінаційних практик щодо ветеранок [129].

На етапі формування правозахисної журналістики важливо зазначити, що наприкінці 1960-х років ХХ століття українські спільноти в країнах Заходу активно долучилися до підтримки та захисту дисидентів в УРСР. Саме вони стали одним із перших організованих голосів, що системно висвітлювали репресії радянського тоталітарного режиму, привертаючи міжнародну увагу до порушень прав людини в Україні того часу. У своїх дослідженнях А. Миколаєнко показала, що українські видавництва та ЗМІ в еміграції відіграли ключову роль у висвітленні радянських репресій проти дисидентів у 1960–1980-х роках. Видавництво «Смолоскип» систематично публікувало матеріали про арешти, тортури та політичні переслідування в УРСР, а співпраця з іноземними журналістами забезпечувала появу цих даних у світових медіа. Важливими каналами стали Сахаровські слухання та радіостанції «Свобода» і «Голос Америки», які поширювали свідчення про порушення прав людини. Діаспорні організації та «Amnesty International» підсилювали міжнародний тиск на СРСР. У підсумку українські журналісти в еміграції фактично виконували функцію правозахисників, документуючи злочини радянського режиму та формуючи глобальний дискурс щодо

становища дисидентів [70, 125]. І. Виртосу підкреслила, що в минулі роки журналісти ризикували не лише професією, а й свободою та навіть життям, адже за висловлене слово тоді можна було опинитися у в'язниці. Ті, хто обрав права людини своїм професійним і ціннісним орієнтиром, сміливо писали про тортури, дискримінацію, окупацію Криму чи сексуальне насильство – теми, які сьогодні стали звичними у новинних потоках, але тоді вимагали неабиякої мужності [45].

Правозахисна журналістика охоплює широкий спектр соціальних та вразливих груп населення, які потребують особливої уваги через підвищені ризики порушення їхніх прав. До таких груп зазвичай належать люди з інвалідністю, ЛГБТК+ спільнота, етнічні та національні меншини, релігійні меншини, діти та підлітки, люди похилого віку, малозабезпечені сім'ї та люди в стані бідності, безпритульні, трудові мігранти та іноземні студенти, люди з досвідом залежностей, особи, що відбувають покарання або мають судимість, жертви домашнього та гендерно зумовленого насильства, люди з психічними розладами, люди, що живуть з ВІЛ/СНІД [31]. Під час висвітлення прав згаданих вразливих груп журналісти стикаються з комплексною проблематикою, що охоплює як професійні, так і етичні виклики. Зокрема, важливою залишається загроза поширення мови ворожнечі, яка може посилювати суспільні упередження та дискримінацію. Додаткові труднощі становлять етичні дилеми, пов'язані із захистом приватності, уникненням повторної травматизації постраждалих та необхідністю коректного представлення чутливих тем. У цьому контексті журналісти мають забезпечувати точне, збалансоване й детальне висвітлення проблематики та виконувати функцію голосу тих соціальних груп, які залишаються непочутими або маргіналізованими в суспільному дискурсі.

Щодо прав людини та журналістської етики О. Теробус слушно зауважує, що сучасна українська журналістика часто страждає на проблему упередженості – від замовних матеріалів до прихованої реклами. На її кризовий стан впливають і довготривалі політичні турбулентності, і виборчі

цикли, і тиск неоголошеної війни, у яких медіа змушені працювати. Усе це лише загострює актуальність дотримання професійних стандартів і етики, адже вони безпосередньо пов'язані з повагою до людської гідності та прав людини [53, 232]. У цьому контексті особливо важливими стають журналістські стандарти як інструмент професійної відповідальності. Як зазначає В. Лизанчук, стандарти – це «набір правил поведінки журналіста, певна схема дій у різних життєвих ситуаціях, що є інструментом професійної саморегуляції під час пошуку істини та подання правдивої, вичерпної інформації про факти, події, явища та їхні наслідки для аудиторії» [65, 64]. В Україні основу таких правил формують загальновизнані професійні норми, зокрема, Кодекс етики українського журналіста, стандарти Незалежної медійної ради, практика саморегуляції, запропонована Комісією з журналістської етики (КЖЕ), а також рекомендації міжнародних організацій. Ці документи визначають ключові принципи, а саме достовірність, точність, баланс думок, відокремлення фактів від коментарів, недопущення дискримінації та повагу до прав людини [57]. Також викликом є стереотипізація, оскільки негативне, насторожене чи зверхнє ставлення до представників окремих соціальних груп формується під впливом застарілих упереджень, недостатнього рівня освіти, браку виховання толерантності та загальної обізнаності. Стереотипи є продуктом індивідуальних цінностей та культурного досвіду, а їх подолання є завданням не лише освітніх установ, а й усього соціуму. Через наявність таких упереджень медіа часто уникають висвітлення тем, пов'язаних із життям, позиціями та проблемами різних вразливих груп [24]. За даними дослідження «Що українці знають і думають про права людини» (Фонд «Демократичні ініціативи», 2016 р.), значна частина українців демонструє суперечливе ставлення до недискримінації. Попри декларовану неприйнятність дискримінаційних практик, респонденти виявили готовність підтримувати обмеження прав окремих груп, зокрема наркозалежних (66%), колишніх засуджених (53%), людей з непопулярними політичними поглядами та «олігархів» (близько 50%), ромів і ЛГБТ-

спільноти (46–47%). Понад половина опитаних зазначила існування проблеми дискримінації у суспільстві, а 40% повідомили про особистий досвід її проявів. Найчастіше фіксувалася вікова дискримінація (37%) та упереджене ставлення до людей з інвалідністю (33%) [73]. Варто зазначити, що дискримінація в медіапросторі виникає тоді, коли ЗМІ недостатньо представляють окремі соціальні групи. Тому на законодавчому рівні в Україні стаття 36 Закону «Про медіа» забороняє мову ворожнечі та інші форми дискримінації в діяльності ЗМІ [93]. Внесені зміни до Закону «Про рекламу» зобов'язують рекламодавців дотримуватися принципів рівності та поваги до людської гідності, запобігаючи дискримінаційним проявам за ознакою статі [91]. Однак І. Роговська зауважує, що попри наявність законодавчого регулювання, існують прогалини у практичному застосуванні цих норм, оскільки відсутні достатні технічні й організаційні механізми для ефективного контролю за проявами дискримінації, зокрема мови ворожнечі. За слова науковиці для подолання цих проблем доцільно впроваджувати комплексні заходи: формувати культуру відповідального інтернет-спілкування, удосконалювати системи модерації контенту та враховувати соціокультурний контекст при оцінці потенційно дискримінаційних або агресивних висловлювань у мережі [99, 130].

До ключових викликів для журналістів у сфері прав людини належить проблема дифамації, адже вона стосується балансу між свободою слова та захистом честі й гідності особи. В. Вовк наголошує, що термін походить від лат. *diffamo* («ганьбити») й у сучасному розумінні означає висловлювання, здатні завдати шкоди приватній репутації [33]. Д. Григораш також трактує дифамацію як поширення у ЗМІ відомостей, що негативно впливають на репутацію людини. Він уточнює, що це правопорушення, пов'язане з оприлюдненням недостовірних або шкідливих даних, і виділяє три її форми: умисну неправдиву інформацію (наклеп), ненавмисну недостовірну інформацію та розповсюдження правдивих, але компрометуючих фактів [36]. У науковому дискурсі науковець наголошує, що свобода висловлювань не є

абсолютною: у випадках, коли висловлення завдають шкоди честі чи репутації, вони можуть підлягати правомірним обмеженням. Такі обмеження допускаються лише за наявності трьох умов: вони мають бути чітко закріплені в законодавстві, переслідувати легітимну мету та бути пропорційними потребам демократичного суспільства [36]. У сфері правового регулювання в Україні механізми захисту від дифамації нині базуються на положеннях Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». Документ визначає ключові підходи, якими керуються суди, зокрема: що вважається недостовірною інформацією, яким чином встановлюється факт завдання шкоди репутації, а також які вимоги можуть пред'являти потерпілі щодо спростування або компенсації [94].

Також до викликів, що постають перед правозахисною журналістикою, варто віднести явище мобінгу, яке ускладнює професійну діяльність медійників та впливає на якість виробленого контенту. В контексті наукових досліджень доцільно звернутися до напрацювань К. Захожая, який зазначає, що в українському законодавстві мобінг визначається як систематичні умисні дії або бездіяльність роботодавця чи працівників, спрямовані на приниження честі, гідності та ділової репутації працівника, що проявляються у формах психологічного чи економічного тиску, зокрема із використанням електронних комунікацій. Водночас відповідальність за мобінг передбачена ст. 173-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 2-2 Кодексу законів про працю України [92]. Ю. Юріна та К. Шендеровський звертають увагу, що Верховна Рада України тричі мала можливість законодавчо закріпити норми протидії мобінгу, однак цього не зробила. Науковці окреслюють ключові наслідки мобінгу: зниження продуктивності праці, погіршення трудової дисципліни, зростання недовіри в колективі, збільшення прогулів і лікарняних, високу плинність кадрів, зниження стресостійкості, порушення ментального здоров'я працівників, конфліктність

середовища та загальний спад ефективності роботи підприємства. За умов розвитку нових форм праці та відсутності чітких нормативних визначень мобінгу, автори наголошують на особливо важливій ролі медіа у формуванні суспільної дискусії щодо протидії цькуванню на робочому місці та просуванні механізмів захисту працівників [29].

Отже, правозахисна журналістика виступає важливим механізмом забезпечення прав людини та розвитку демократичного суспільства. Вона поєднує медійну діяльність із адвокаційними практиками, спрямованими на висвітлення порушень прав, захист інтересів вразливих груп і формування суспільної уваги до системних проблем. На відміну від традиційної журналістики, правозахисна діяльність медійника передбачає активну участь у вирішенні конфліктів, підтримку постраждалих і сприяння соціальним перетворенням.

Період Другої світової війни та подальші десятиліття стали етапом раннього формування правозахисної журналістики. Вже наприкінці 1960-х років українські діаспорні спільноти в країнах Заходу виступили одними з перших системних медіа-активістів, що документували порушення прав людини в УРСР та підтримували дисидентів. Їхня діяльність сприяла приверненню міжнародної уваги до репресій радянського тоталітарного режиму, засвідчуючи роль журналістики як інструменту захисту прав людини та формування глобального дискурсу про порушення громадянських свобод.

Тематика правозахисної журналістики охоплює широкий спектр проблем, серед яких соціальна нерівність, корупція, насильство, дискримінація, порушення прав дітей, національних, релігійних та інших вразливих груп. Висвітлення таких тем потребує дотримання журналістських стандартів, етичної відповідальності, уважного ставлення до людської гідності та уникнення повторної травматизації.

Сучасна українська практика демонструє, що правозахисна журналістика ефективно сприяє відкриттю «невидимих» історій, документує

порушення, стимулює суспільну дискусію та підвищує рівень правової свідомості. Водночас журналісти стикаються з професійними викликами, такими як дифамація, мобінг, стереотипізація та тиск у медіа-середовищі, що підкреслює необхідність розвитку правозахисної журналістики.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОЗАХИСНА ЖУРНАЛІСТИКА В УМОВАХ КОНФЛІКТІВ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

2.1. Трансформація правозахисної журналістики під час війни

Повномасштабне вторгнення країни-агресора спричинило масштабні соціальні трансформації, які істотно вплинули на систему захисту прав людини в Україні. Збройна агресія призвела до зростання кількості воєнних злочинів, випадків порушення міжнародного гуманітарного права, руйнування цивільної інфраструктури та обмеження доступу населення до базових соціальних послуг. За таких умов правозахисні інституції й журналісти зіткнулися з новими, безпрецедентними викликами, що потребують оперативної фіксації фактів порушень, аналітичного опрацювання та публічного висвітлення.

Крім того, воєнний стан зумовлює появу нових правових режимів і процедур, спрямованих на забезпечення належного функціонування державних інституцій та захисту суспільних інтересів, що впливає на порядок реалізації окремих прав і обов'язків громадян. Аналізуючи еволюцію прав людини в умовах воєнного стану, С. Бакун доходить висновку, що так зване четверте покоління прав відображає розширення змісту правового статусу особи: людина не може бути обмежена лише громадянськими чи політичними правами, хоч вони й залишаються фундаментальними. У період війни взаємодія між державою та громадянином має ґрунтуватися на їх рівності як суб'єктів правовідносин та забезпечувати ефективність для обох сторін. Центральним для цього покоління прав є утвердження високої цінності кожної особистості та свободи, що зберігається незалежно від зовнішніх умов [3, 10].

Попри те, що Україна є вільною, незалежною та демократичною державою, її правова система продовжує активно розвиватися відповідно до

суспільних потреб і європейських стандартів. Конституція України закладена на засадах поваги до людини як найвищої соціальної цінності та гарантує фундаментальні права і свободи громадян. Запровадження воєнного стану створює окремі правові режими та тимчасові обмеження для забезпечення національної безпеки, однак ці зміни не скасовують базових прав людини, закріплених у Конституції. Незмінними залишаються такі гарантії, як рівність усіх громадян перед законом, право на життя, право на недоторканність і гідність, право на житло, свободу думки та переконань та інші основоположні права, які не можуть бути скасовані навіть в умовах війни [58]. Водночас постає дилема щодо визначення об'єктивних підстав, які можуть зумовити тимчасове обмеження прав людини, а також щодо того, яким саме чином такі обмеження повинні реалізовуватися в умовах воєнного стану. Як зазначає Р. Алямкін, Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що запроваджується в разі збройної агресії або загрози суверенітету та територіальної цілісності держави. Його введення надає органам влади та військовому командуванню додаткові повноваження, необхідні для захисту країни та забезпечення національної безпеки. Отже, тимчасові обмеження окремих прав розглядаються як вимушений і пропорційний інструмент стабілізації ситуації в умовах війни [1]. Доцільно звернути увагу на норми міжнародного гуманітарного права (МГП) та, зокрема на акти, ухвалені в межах ООН та Ради Європи. Саме вони містять базові гарантії захисту цивільного населення та осіб, які не беруть участі у воєнних діях, під час збройних конфліктів. Ключовими документами МГП є Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року, які закріплюють правила поводження з військовополоненими, заборону тортур, жорстокого та принизливого поводження, а також принципи пропорційності та розмежування військових і цивільних цілей. У сфері міжнародного захисту прав людини важливу роль відіграє Європейська конвенція з прав людини (1950), ухвалена Радою Європи, яка гарантує право на життя, заборону

катувань, свободу та особисту недоторканність, а також забезпечує механізм контролю через Європейський суд з прав людини [49]. Та проте, як показала практика та російсько-українська війна, на жаль, численні порушення спостерігаються з боку РФ, і в більшості випадків ці правила фактично не діють: російські війська безжально катують, вбивають, знищують цивільних та цілеспрямовано порушують фундаментальні норми міжнародного права. Цю тему вивчали К. Примаков та С. Бідняк, які дослідили, що українські державні та місцеві органи влади, ООН і численні гуманітарні організації надають масштабну допомогу громадянам та біженцям: забезпечують захист цивільного населення, постачання їжі, води, житла, медичної та іншої необхідної підтримки, а також сприяють роботі установ і НУО, що опікуються переміщеними особами. Науковці зауважують, що попри ці зусилля, убезпечення цивільних залишається складним завданням. Україна виконує свої міжнародні зобов'язання, застосовуючи норми міжнародного гуманітарного права, які передбачають захист цивільного населення, осіб, що не беруть участі у бойових діях, цивільних об'єктів, а також культурної спадщини й небезпечних об'єктів [87, 417]. О. Розумовський робить висновок, що міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини діють паралельно, але мають різні завдання. МГП спрямоване на обмеження шкоди війни та є обов'язковим для всіх сторін конфлікту без винятків. Натомість право прав людини регулює відносини між державою та громадянами й допускає тимчасові обмеження деяких прав у надзвичайних умовах. Таким чином, обидві системи права взаємодоповнюють одна одну, але виконують різні функції в період збройного конфлікту [101].

Висвітлюючи права людей в умовах війни, правозахисники стикаються з різними суперечностями та викликами. Наприклад, звіт Amnesty International (серпень 2022), у якому організація звинуватила Збройні Сили України (ЗСУ) у розміщенні військ у житлових кварталах, школах і лікарнях, що нібито наражало цивільних на небезпеку [110]. Звинувачення називали маніпулятивними, а методологію такою, що не враховує контекст війни.

Співробітник Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки Сергій Жуков дослідив ситуацію навколо гострої критики звіту. З аналізу експерта можна зробити висновок, що критика військових під час війни може бути використана агресором для створення хибного балансу між жертвами та окупантами. Також у документі не було достатньо чітких доказів, не пояснювався контекст воєнної необхідності, а висновки були представлені як беззаперечні факти [47].

Одним із найбільш масштабних наслідків війни стало вимушене внутрішнє переміщення населення. Мільйони громадян були змушені покинути свої домівки, втративши майно, звичне соціальне середовище, робочі місця. Мінсоцполітики 22 жовтня 2024 року оприлюднили статистику внутрішньо переміщених осіб за областями. Тож торік в Україні зареєстровано понад 4 мільйони ВПО, серед яких майже 3 мільйони жінок (59,9%) та майже два мільйони чоловіків (41,1%). Найбільше переселенців виїхало з прифронтових та частково окупованих регіонів. Зокрема, тільки з Донецької та Харківської областей свої домівки вимушено залишили понад 500 тисяч осіб з кожної області [71].

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) опинилися в умовах підвищеної соціальної та правової вразливості, зіткнувшись із проблемами реєстрації, отримання допомоги, забезпечення житлом, працевлаштування, доступу до освіти й медицини. У багатьох випадках держава не могла оперативно реагувати на ці виклики, що робило критично важливим втручання правозахисних структур та медіа. Варто зауважити, що в період початку російської агресії на сході України журналісти нерідко формували негативний медіаобраз внутрішньо переміщених осіб, що сприяло закріпленню упереджених уявлень у суспільстві. Досліджуючи цю тему, науковиця А. Костовська зазначає, що зображення переселенців швидко почало набувати рис «громадян нижчого класу», які нібито прибули до інших регіонів, щоб «відбирати робочі місця», «створювати додаткове навантаження на соціальні служби», «підвищувати рівень злочинності» тощо.

Крім того, у публікаціях та телепрограмах 2014 року було поширеною типовою помилкою некоректне використання термінології, коли в медійному дискурсі взаємозамінно та без належного розмежування вживали поняття «біженець», «переселенець», «внутрішньо переміщена особа» та «мігрант». Це призводило до плутанини, стигматизації та задавало тон суспільному сприйняттю групи, яка і без того перебувала у вразливому становищі [60, 101].

На сьогодні висвітлення тем, пов'язаних із захистом прав внутрішньо переміщених осіб, набуває більш професійного характеру. Та попри те, що окремі медіа, демонструючи недостатнє розуміння специфіки проблематики, продовжують відтворювати та підсилювати стереотипні уявлення щодо ВПО, загальна динаміка є позитивною. Як зазначає С. Бакун, у медіапросторі помітно скоротилася частка матеріалів, орієнтованих на створення сенсацій або експлуатацію негативних емоцій. Натомість журналісти дедалі частіше звертаються до висвітлення конструктивних, успішних і мотивуючих життєвих історій внутрішньо переміщених осіб, демонструючи їхню здатність адаптуватися, реалізовуватися та бути активними учасниками суспільного життя [3-10].

Не менш важливим є висвітлення теми військовополонених, зниклих безвісти та осіб, які перебувають під контролем ворога. Сучасні правила ведення війни та поводження з військовополоненими спираються на фундамент міжнародного гуманітарного права (МГП), сформований наприкінці XIX – у першій половині XX століття. Витоки цих норм пов'язані з ухваленням Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 років, які вперше кодифікували принципи законів і звичаїв війни, включно з вимогами гуманного поводження з військовополоненими. Саме в Гаазьких конвенціях було закладено основи обов'язку сторін конфлікту дотримуватися гуманності, утримуватися від жорстокості та забезпечувати допомогу пораненим і хворим військовослужбовцям [73]. Подальшу, значно детальнішу кодифікацію норм щодо військовополонених закріплено у Третій

Женевській конвенції 1949 року «Про поводження з військовополоненими». В. Мальцев, досліджуючи тему військовополонених, узагальнює, що сучасний зміст «женевського права» охоплює низку ключових принципів. По-перше, мирне населення в умовах війни або збройного конфлікту має право на спеціальний правовий захист, який забороняє будь-які форми насильства, переслідування чи колективного покарання. По-друге, військовополонені також користуються особливими гарантіями безпеки та гідного поводження. Крім того, поранені й хворі мають невід'ємне право на отримання медичної допомоги, яку зобов'язані надавати не лише медичні служби сторони, що тримає їх у полоні, а й нейтральні держави. Науковець наголошує, що міжнародне гуманітарне право забороняє застосування засобів ведення війни, які спричиняють надмірні страждання, зокрема особливо жорстоких видів зброї, таких як розривні кулі чи протипіхотні міни, а також будь-якої зброї масового знищення – хімічної, токсичної або бактеріологічної [67, 110]. Питання військовополонених і порушень гуманітарного права стало великим викликом після початку збройної агресії Росії проти України у 2014 році та ескалації 24 лютого 2022 року. Українські військовослужбовці та цивільні неодноразово зазнавали незаконного утримання, катувань, тиску, відсутності медичної допомоги та інших серйозних порушень МГП. О. Бортник та С. Цебенко, аналізуючи позиції різних дослідників, звертають увагу на ключову причину безкарності за жорстоке та незаконне поводження з українськими громадянами в полоні. На їхню думку, проблема полягає у відсутності чіткого юридичного закріплення стану війни на території України. Саме ця прогалина у правовому визначенні ускладнює застосування міжнародних норм щодо статусу військовополонених і створює умови для уникнення відповідальності. Науковці наголошують, що відсутність офіційно визначеного стану війни дозволила Росії уникати прямої юридичної відповідальності за злочини, скоєні щодо українських полонених, перекладаючи провину на підконтрольні їй утворення «ЛНР» та «ДНР». Водночас жодна з цих структур не була

реально притягнута до відповідальності, що лише поглиблює проблему безкарності. В умовах збройної агресії Російської федерації така ситуація створює небезпечний правовий вакуум, у якому порушення прав полонених лишаються фактично нерозслідуваними, а механізми міжнародної відповідальності відсутніми [21, 330]. Це ще раз підкреслює необхідність чіткої правової кваліфікації конфлікту та активного застосування норм міжнародного гуманітарного права для захисту українських громадян. З цього приводу можна зробити висновок, що оскільки для воєнних злочинців досі відсутні реальні наслідки, саме правозахисна журналістика стає важливим містком між зафіксованими порушеннями та міжнародними механізмами реагування. Вона забезпечує видимість проблеми, посилює суспільний і зовнішній тиск та сприяє тому, щоб злочини не лишалися прихованими й безкарними.

Також одним з викликів для журналістів в умовах війни стало привернення уваги суспільства до інтеграції ветеранів у цивільне життя та захисту їхніх прав. Станом на 1 вересня в Україні вже понад 1,3 млн громадян мають статус учасника бойових дій. Переважна частина з них отримала цей статус після 2022 року. Про це повідомили в Міністерстві у справах ветеранів України у відповіді на запит LIGA.net [83]. Варто зазначити, що в грудні 2018 року уряд ухвалив рішення, спрямоване на посилення системної підтримки ветеранів. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2018 року № 1092 внесла зміни до регулятивних актів, що визначають порядок фінансової підтримки громадських об'єднань ветеранів. Ці зміни дозволили уточнити механізми розподілу коштів, підвищити прозорість фінансування та забезпечити більш ефективне залучення ветеранських організацій до формування державної політики у сфері реабілітації, соціального захисту та задучення ветеранів у мирне життя [11]. Як зазначає Білоковський, базовим нормативним актом у цій сфері є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ, який окреслює правовий статус

ветеранів, їхні соціальні пільги, право на медичну допомогу, психологічну підтримку, професійну адаптацію та інші види державної підтримки. Цей закон формує фундамент для розробки подальших підзаконних актів і державних програм, що спрямовані на належне забезпечення прав ветеранів, особливо в умовах повномасштабної війни [11]. Незважаючи на наявність у законодавстві численних норм і механізмів, що формально покликані захищати права ветеранів, на практиці їх реалізація залишається недостатньою. Виникають системні проблеми у забезпеченні трудових гарантій, що пов'язані як із нормативними прогалинами, так і з низькою ефективністю діючих механізмів контролю та підтримки. Цю проблему дослідила В. Кохан, яка, акцентуючи увагу на значній кількості порушень трудових прав, здійснила узагальнення та критичний аналіз позицій інших науковців у цій сфері. За її словами, запровадження воєнного стану істотно вплинуло на трудові відносини в Україні. З одного боку, держава встановила тимчасові заходи для підтримки працівників та стабілізації ринку праці, однак з іншого – на практиці спостерігається значна кількість порушень трудових прав. Особливо це стосується ветеранів війни, які через поєднання індивідуальних обставин (стан здоров'я, інвалідність) та зовнішніх бар'єрів (дискримінація на ринку праці, потреба в адаптованому робочому місці) потребують додаткових правових гарантій. Важливим аспектом є те, що навіть у період воєнного стану держава не може обмежувати право на працю і повинна діяти відповідно до принципу пропорційності: будь-які обмеження мають бути обґрунтованими, тимчасовими та спрямованими на законну мету. Тобто забезпечення державної безпеки не може здійснюватися ціною порушення прав людини [62, 100]. Реалізація трудових прав ветеранів у воєнний час є показником не лише рівня законодавчої техніки, а й соціальної зрілості держави. Потребує вдосконалення нормативна база, зміцнення механізмів практичної реалізації гарантій та підвищення правової обізнаності ветеранів і роботодавців. Системний підхід дасть можливість забезпечити гідні умови праці для тих, хто захищав незалежність України. Ключове

значення у висвітленні цих проблем є правозахисна журналістика, адже саме вона привертає увагу суспільства та державних інституцій до порушень прав ветеранів, сприяє адвокації необхідних змін і виступає механізмом громадського контролю. Проте, крім юридичних аспектів, правозахисна журналістика відіграє важливу роль у формуванні у суспільстві гідного та сучасного образу ветеранів і ветеранок. Вона допомагає сприймати їх не лише як учасників бойових дій, а й як активних громадян, професіоналів і лідерів змін в Україні, одночасно висвітлюючи порушення їхніх прав та сприяючи реалізації державних гарантій. За даними Соціологічної групи «Рейтинг», висвітлення тематики ветеранів і ветеранок у ЗМІ часто формує спотворене уявлення про цю соціальну групу [107]. Однією з ключових проблем висвітлення теми ветеранів у ЗМІ є їх стигматизація, тобто формування негативного сприйняття осіб із військовим досвідом. Науковці І. Євтушенко, О. Старинська, О. Копко зазначають, що стигма – це соціальний ярлик, який формується під впливом оточення, а помітні фізичні чи психологічні відмінності наділяють людину особливим соціальним статусом, що породжує стереотипи та відчуття неповноцінності [43, 2000]. Викликом для прав ветеранів є також упереджене ставлення з боку роботодавців, яке проявляється у обмеженні кар'єрних можливостей, дискримінації при працевлаштуванні та недооцінці професійних компетенцій. Виконавча директорка ГО «Центр зайнятості вільних людей» та засновниця проєкту «Воїну – гідна праця», експертка з працевлаштування ветеранів, виділяє типові упередження серед роботодавців: ветерани очікують особливого ставлення та пільг, що їхній військовий досвід нібито непридатний для цивільної кар'єри, а також що вони характеризуються негнучкістю та надмірною принциповістю, що ускладнює досягнення компромісів [48].

С. Котенко та Е. Богдан підкреслюють, що інтеграція ветеранів у ринок праці є ключовою не лише для економічного розвитку, але й для забезпечення соціальної стабільності [61]. Н. Науменко зауважує, що

упереджене ставлення до ветеранів має історичні корені, що сягають радянських часів, і проявляється у складнощах їхньої адаптації на робочих місцях. При цьому готовність компаній запроваджувати спеціальні програми адаптації є низькою: лише 11,1% організацій вже реалізували такі ініціативи, тоді як більшість відкладає цей процес, що свідчить про відсутність системного стратегічного підходу [75, 96]. Такі упередження призводять до дискримінації ветеранів, зокрема у сфері працевлаштування, соціальної взаємодії та доступу до послуг.

Крім цього, досі зберігаються стереотипи щодо ветеранів, які спотворюють їхній образ і ускладнюють процес адаптації до цивільного життя. В. Лісіца та О. Нестуля дослідили, що найпоширенішими є уявлення про ветеранів як про людей із психологічними травмами, схильних до агресії або нездатних працювати в мирному середовищі. Науковці, зокрема Білковський визначає, що поряд із стереотипізацією ветеранів простежується й тенденція до їх героїзації, коли у суспільному дискурсі формується образ «ідеального героя», наділеного підвищеними моральними якостями та здатністю до самопожертви. Така героїзація, хоча й має позитивне емоційне забарвлення, водночас створює нереалістичні очікування та додатковий психологічний тиск, оскільки не враховує індивідуальних потреб ветеранів і часто ускладнює відкриту артикуляцію ними власних проблем. Унаслідок створення в медійному просторі надмірно ідеалізованого образу військовослужбовця інші ветерани, порівнюючи власний досвід із такою «еталонною» моделлю, нерідко відчують розчарування та зневіру. Це посилює відчуття невідповідності соціальним очікуванням та ускладнює їхню психологічну й соціальну адаптацію [11].

Отже, повномасштабне вторгнення Російської Федерації спричинило суттєві трансформації в правовій та соціальній сферах України, що вплинули на систему захисту прав людини, викликали масове внутрішнє переміщення громадян та поглибили вразливість окремих груп, зокрема ветеранів і військовополонених. В умовах воєнного стану держава запроваджує

тимчасові правові режими та обмеження, які мають бути пропорційними та не порушувати фундаментальних прав громадян, закріплених у Конституції та міжнародному праві. Водночас правозахисна журналістика забезпечує оперативне документування порушень, привертає увагу суспільства та міжнародних інституцій до проблем цивільного населення, ветеранів і внутрішньо переміщених осіб, а також сприяє формуванню конструктивного суспільного дискурсу, зменшенню стигматизації та підтримці інтеграції вразливих груп у соціальне й економічне життя країни.

2.2. Сучасні українські медіапроекти з правозахисним фокусом (ZMINA «Повага», «Гендер в деталях», «Рубрика»)

На журналістів, які працюють у правозахисній сфері, під час війни покладається підвищена професійна відповідальність. Цю проблему досліджував науковець Ю. Безбородько. Він підкреслює, що журналістам доводиться стикатися з низкою професійних викликів, серед яких – вимоги до високої точності, послідовності, толерантності, компетентності, а також обов'язок орієнтуватися в юридичних, соціальних та інших суспільно важливих питаннях [5, 181]. К. Чернівкова також звертає увагу на те, що умови війни створюють для журналістів унікальні виклики й ризики, але водночас покладають на них особливу місію в умовах загальної потреби в достовірній інформації. У період збройних конфліктів значення журналістської роботи суттєво зростає: саме журналісти здатні документувати та висвітлювати випадки воєнних злочинів, гуманітарні трагедії та інші прояви порушення прав людини, привертаючи до них увагу міжнародної спільноти та стимулюючи суспільну реакцію [111, 136]. І. Зайцев та М. Попко наголошують, що у 2022–2024 роках документування воєнних злочинів, вчинених Збройними силами РФ на території України, стало одним із провідних напрямів журналістської діяльності. На їхню думку, системна фіксація фактів агресії забезпечує створення достовірного

масиву даних про перебіг війни та масштаби завданих нею руйнувань. Це, у свою чергу, формує у національної та міжнародної аудиторії чітке розуміння характеру загроз, джерел насильства та масштабів гуманітарної катастрофи, що є важливою передумовою для подальшої правової та суспільної оцінки дій держави-агресора [50, 396].

Згідно з нормами міжнародного гуманітарного права, журналісти, які працюють у зонах збройного конфлікту, поділяються на дві категорії: акредитованих при збройних силах – так званих «воєнних кореспондентів» (war correspondents), а також незалежних журналістів, які не супроводжують війська [118, 136]. Журналісти, які здійснюють професійну діяльність у районах бойових дій або займаються документуванням воєнних злочинів, виконують суспільно значущу правозахисну функцію, водночас систематично наражаючи себе на підвищений ризик. Забезпечення їхньої безпеки на практиці часто є обмеженим або взагалі відсутнім. Важливо наголосити, що діяльність журналістів у зонах збройних конфліктів регулюється передусім нормами міжнародного гуманітарного права (МГП), а не національним законодавством конкретних держав. Однак реальна практика засвідчує, що сторони збройних конфліктів нерідко ігнорують норми МГП, зокрема положення щодо захисту журналістів як цивільних осіб або як акредитованих кореспондентів. У своїх дослідженнях А. Яковець узагальнює, що за умов невиконання сторонами конфлікту міжнародних норм значна частина відповідальності за власну безпеку фактично покладається на самих журналістів. Відповідно, вони мають бути належним чином підготовлені, забезпечені необхідними засобами індивідуального захисту й технічним обладнанням, а також повинні дотримуватися професійних рекомендацій та стандартів роботи в екстремальних умовах [124].

Документуванню воєнних злочинів, зокрема діяльності правозахисних органів, значну увагу приділив В. Бесчастний. У цьому процесі беруть участь Національна поліція України, Служба безпеки України, Національне

антикорупційне бюро та інші державні структури, а процесуальне керівництво здійснює Офіс Генерального прокурора. Прокуратура контролює дотримання національних і міжнародних норм та представляє обвинувачення в судах, що забезпечує можливість використання зібраних доказів як в Україні, так і в міжнародних судових інституціях. Для якісного збору доказів створено спеціальні слідчі групи, в Україні працює польовий офіс прокурора МКС, а також функціонує Міжнародний центр з розслідування агресії Росії, до складу якого входять прокурори з України, ЄС, США та МКС. Також з 2022 року документування воєнних злочинів здійснюють не лише правоохоронці та журналісти, а й правозахисні громадські організації, що суттєво посилюють цю роботу. «Суспільне Новини» відзначає, що ключову роль відіграє Коаліція документування воєнних злочинів «Україна. П'ята ранку», яка об'єднує 34 правозахисні структури, серед них Українська Гельсінська спілка з прав людини, Ukrainian Legal Advisory Group, Регіональний центр прав людини, Медійна ініціатива за права людини, Харківський інститут соціальних досліджень та фундація DEJURE. До процесу долучаються також ініціативи «Трибунал для Путіна», Truth Hounds, «Антикорупційний штаб», «Свідчить Україна», «Свідок» та інші [88].

О. Бондарчук-Ладна дослідила, що правозахисні організації в Україні виконують комплексну функцію, а саме від індивідуальної допомоги постраждалим до участі у формуванні державної політики та контролю за діяльністю влади. Водночас їхня ефективність обмежується низкою чинників. Серед ключових викликів – нормативні та адміністративні бар'єри, зокрема труднощі з доступом до фінансування, процедурою реєстрації та ризики адміністративного тиску в періоди політичної нестабільності. Додаткові загрози виникають під час воєнного стану, коли діяльність НУО може зазнавати надмірної криміналізації або інформаційних атак. Значним є й ресурсний дефіцит, оскільки багато організацій залежать від зовнішніх донорів. Крім цього, науковиця зауважує, що з точки зору міжнародних стандартів, правозахисні організації є важливим елементом національної

системи захисту прав людини, їхня легітимність спирається на конституційні свободи та законодавче визнання [20, 587].

Як зазначає дослідниця І. Віртосу, із розвитком правозахисного сектору в Україні спостерігається активне зростання кількості медіа та організацій, діяльність яких спрямована на захист прав людини та висвітлення пов'язаних із цим проблем. До найбільш впливових правозахисних медіа належать ZMINA, «Радіо Свобода», «Громадське», «Українська правда», «Свідомі», «Ґрунт», «Вгору» та інші видання, що формують інформаційний простір, орієнтований на моніторинг порушень прав людини та привернення уваги до суспільно значущих тем [30, 20]. Правозахисна ініціатива ZMINA бере свій початок у 2012 році, коли троє журналістів, серед яких і Максим Буткевич (згодом утримуваний у російському полоні понад два роки), заснували Центр інформації про права людини. Первинною метою Центру було сприяння медіа у висвітленні питань прав людини зрозумілою та доступною мовою. З часом організація трансформувалася у повноцінну правозахисну установу з власним онлайн-медіа ZMINA. На сьогодні ZMINA реалізує інформаційні кампанії, здійснює освітні програми, проводить моніторинг і документування порушень прав людини, готує аналітичні звіти та дослідження, а також активно займається національною та міжнародною адвокацією, спрямованою на просування системних змін у сфері прав людини [56].

Важливо також врахувати діяльність видання «Повага», яке позиціонує себе як кампанія проти сексизму в медіа та працює у напрямі просвіти, моніторингу і адвокації з питань недискримінації щодо жінок. Це видання проаналізувала І. Ладика, яка підкреслює, що контент «Поваги» охоплює широкий спектр тематик: від аналітичних матеріалів, що порушують актуальні соціальні проблеми, до колонок, які реагують на події суспільно-політичного життя. Дослідниця зазначає, що автори й авторки видання не лише відображають динаміку суспільних процесів, а й послідовно протидіють усталеним гендерним стереотипам, сприяючи формуванню більш інклюзивного та чутливого до прав людини медійного середовища [73, 166].

О. Зенталь зазначає, що «Повага» є жіночою медіа-ініціативою, оскільки вона координується командою жінок, зокрема Іриною Славінською, Ольгою Веснянкою, Вікторією Лісовик та інш. Науковиця проаналізувала, що ініціатива висвітлює ключові питання прав жінок та гендерної рівності: сексизм, домашнє насильство, сексуальні домагання, дискримінацію в освіті та на роботі, участь жінок у війні, проституцію, секс-просвіту та боді-позитив. На сайті організації регулярно публікуються новини, аналітичні матеріали, експертні коментарі та історії жінок. Ініціатива має підтримку міжнародних інституцій, зокрема «Інституту розвитку регіональної преси» в рамках проєкту «Україна: просування жінок як політичних лідерів». Діяльність «Поваги» сприяє забезпеченню рівних прав і можливостей, формуванню гендерної чутливості та розвитку правозахисного медіапростору в Україні [51, 20].

Ще одним важливим медіаресурсом, що системно працює з тематикою фемінізму та гендерної рівності, є платформа «Гендер в деталях». Це видання функціонує як аналітично-освітній ресурс, спрямований на популяризацію наукових знань із гендерних студій, деконструкцію стереотипів та формування критичного мислення щодо соціальних ролей і нерівностей. Платформа «Гендер в деталях» не лише виступає аналітичним та просвітницьким ресурсом, а й регулярно проводить власні соціологічні та експертні дослідження. До прикладу, показовим є дослідження «Локальні феміністичні перспективи як важелі трансформації для сталого розвитку в Україні у контексті оборони, яка триває» (2025). Його результати демонструють узгоджене бачення респонденток щодо можливостей і бар'єрів у впровадженні феміністичних підходів у різні сфери суспільного життя. Дослідження демонструє, що ігнорування феміністичних підходів державними та інституційними структурами створює бар'єри для рівності й повноцінної реалізації прав жінок [51, 20].

До медіа, які висвітлюють права людей, також варто віднести Ukrainer та Bihus.Info, оскільки вони систематично публікують матеріали про досвід

громадян, які перебували на тимчасово окупованих територіях. Як відзначає А. Червінчук, журналісти цих редакцій послідовно публікують матеріали у спеціалізованих рубриках, присвячених життю під окупацією. Зокрема, видання *Ukrainer* розміщує такі матеріали в межах рубрик «Голоси окупації» та «Почуйте голос Маріуполя», де за допомогою інтерв'ю розкриваються особисті історії людей, які проживали в умовах російської окупації та змогли залишити ці території. У свою чергу, *Bihs.Info* у межах проєкту «Сліди війни» документує свідчення очевидців та постраждалих від окупаційного режиму, доповнюючи їх інформацією від офіційних джерел. Журналісти збирають ці дані в різних регіонах України, що дозволяє створити комплексне уявлення про масштаби й характер порушень прав людини на окупованих територіях. А. Житнікова дослідила, що науковці часто порівнюють правозахисну або адвокаційну журналістику з конструктивною. Адвокаційна журналістика передбачає активну авторську позицію журналіста, спрямовану на підтримку постраждалих і корекцію дисбалансу влади, що іноді робить матеріали суб'єктивнішими. Натомість конструктивна журналістика зберігає орієнтацію на об'єктивність і створює рішення-орієнтовані матеріали без акценту на захист окремих груп. Дослідниця зазначає, що саме цей підхід реалізує «Рубрика», яка працює у форматі журналістики рішень: у червні–серпні 2024 року видання опублікувало 12,3% матеріалів адвокаційної тематики, головню в рубриці «Кейси», що становить 45% таких публікацій. Основні теми стосуються дітей, жінок та військовослужбовців, зокрема питань здоров'я, освіти, реабілітації й соціальної адаптації, а також персональних історій, що підсилюють практичний і мотиваційний ефект матеріалів [51, 21]. Саме медіа позиціонує себе як перше українське видання, що працює у форматі журналістики рішень (*solutions journalism*). Цей підхід зорієнтований не лише на фіксацію соціальних проблем, а й на системне висвітлення практик їх подолання. Видання аналізує успішні та частково успішні кейси, розкриваючи механізми їх реалізації, фактори ефективності чи неефективності, виклики, з якими

стикалися учасники процесу, а також потенціал масштабування таких рішень у інших регіонах чи контекстах [76]. «Медіамейкер» зазначає, що головна мета роботи «Рубрика» – пошук суспільно значущих історій та висвітлення успішних рішень у різних сферах: від протезування військових до екології та розвитку громад. Матеріали поєднують аналіз проблем, опис практик і можливі шляхи їх вирішення. Правозахисний аспект полягає у підвищенні прозорості, підзвітності влади та інформованості громадян, що сприяє захисту прав людини – права на здоров'я, безпечне довкілля та рівні можливості для всіх груп населення [77]

Також у центрі уваги медійників перебуває діяльність ГО «Жінки в медіа», оскільки організація розробила нормативно орієнтований документ, на який журналісти та редакції можуть спиратися у роботі з гендерно чутливими темами. Зокрема, голова ГО «Жінки в медіа» Л. Кузьменко підкреслює, що було сформульовано чіткі професійні орієнтири щодо висвітлення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, а також домашнього та гендерно зумовленого насильства. Ця ініціатива має низовий характер, проте отримала підтримку на інституційному рівні, що засвідчує її суспільну значущість. Важливим також є те, що відповідні Рекомендації були офіційно затверджені Міністерством культури та інформаційної політики України наказом від 16.06.2023 № 333, що надало документу статусу фахового орієнтира для медіаспільноти [44].

Інститут масової інформації (ІМІ) здійснює систематичний моніторинг українських онлайн-медіа, що є важливою складовою забезпечення права громадян на достовірну та прозору інформацію, а саме одного з ключових принципів правозахисної журналістики. Регулярні дослідження ІМІ спрямовані на оцінювання прозорості медіавласності, підзвітності редакцій та дотримання професійних стандартів, що дозволяє запобігати поширенню маніпуляцій, прихованої реклами та дезінформації, які можуть становити загрозу інформаційним правам громадян. За результатами дослідження 2025 року, рівень прозорості провідних українських онлайн-медіа становить 80%,

що відповідає показнику 2024 року та демонструє сталу позитивну динаміку у порівнянні з 2023 роком (68%). Прозорість оцінювалася за трьома критеріями: відкритість контактної інформації редакції, доступність даних про керівництво та редакційний склад, наявність інформації про власників медіа [95]. Окремо ІМІ проводить поглиблений моніторинг журналістських стандартів, на основі якого формується Білий список відповідальних медіа. Результати другої половини 2024 року засвідчили, що до цього списку увійшли медіа, які демонструють найвищий рівень підзвітності та якості роботи, зокрема «Суспільне», «Радіо Свобода», «Українська правда», «Бабель», «Громадське», «Тексти», ZN.ua, «Слово і діло», «Український тиждень», NV та інші. Показово, що середній рівень дотримання журналістських стандартів у виданнях Білого списку сягає близько 96%, а в їхніх стрічках новин не виявлено мови ворожнечі, фейків або ознак замовних матеріалів. Це підкреслює важливість систематичного моніторингу як інструменту захисту інформаційних прав громадян [9]. Важливим індикатором стану медіасередовища залишається Барометр свободи слова ІМІ. У листопаді Інститут масової інформації зафіксував 14 порушень свободи слова, з яких сім припадають на дії Росії [4]. ZMINA проаналізувала дослідження та узагальнила, що внаслідок війни загинули двоє медійників: фотограф і продюсер Костянтин Гузенко та військовий фіксер Антон Бондаренко. Російські атаки й надалі становили серйозну загрозу для журналістів: дрони били по машинах із волонтерами та кореспондентами на Донеччині, а в Дніпрі й Запоріжжі обстріли пошкодили редакції, телевежі та студії «Суспільного». Поряд із зовнішніми загрозами ІМІ фіксує внутрішній тиск: у справі «Мідас» збирали досьє на журналістів, а «Слідство.Інфо» отримало план дискредитаційної кампанії, що поставило під питання безпеку джерел. Журналісти також стикаються з погрозами й обмеженням доступу до інформації – погрози отримав Андрій Гринь, а Комишуваська селищна рада проігнорувала 21 запит журналістки Вероніки Хорольської. ІМІ наголошує, що такі інциденти створюють атмосферу непрямого тиску та звужують

простір свободи слова навіть далеко від лінії фронту. ІМІ наголошує, що такі інциденти створюють атмосферу непрямого тиску та звужують простір свободи слова навіть далеко від лінії фронту [95]. Проаналізувавши дані ІМІ, В. Галазюк дійшов висновку, що під час війни свобода слова в Україні стикається з двостороннім тиском: зовнішнім – через цілеспрямовані атаки росії на незалежні медіа, і внутрішнім – через запроваджені воєнним станом обмеження та вимоги безпеки. У таких умовах держава та суспільство змушені шукати оптимальний баланс між потребами оборони та збереженням демократичних прав [34, 132].

Отже, у період російсько-української війни журналісти та правозахисні медіа відіграють ключову роль у забезпеченні інформаційних і правових потреб суспільства. Діяльність журналістів, зокрема документування воєнних злочинів та висвітлення порушень прав людини, поєднує професійну відповідальність, суспільний контроль та правозахисну функцію. Незалежні правозахисні видання, такі як «Повага», «Рубрика», ZMINA, «Гендер в деталях», Bihus.Info та інші, а також правозахисні організації і коаліції, забезпечують достовірне інформування громадян, підтримують міжнародну увагу до конфлікту та сприяють створенню доказової бази для судових процесів. Моніторинг дотримання журналістських стандартів, прозорості медіа та свободи слова, який здійснює Інститут масової інформації, підкреслює важливість захисту інформаційних прав громадян навіть за умов війни. Загалом, поєднання адвокаційної, правозахисної та конструктивної журналістики формує стійку основу для захисту прав людини, демократичних цінностей та суспільної довіри в умовах воєнного стану.

Отже, в умовах війни журналісти та правозахисні медіа відіграють ключову роль у забезпеченні інформаційних і правових потреб суспільства, поєднуючи професійну відповідальність, суспільний контроль та правозахисну функцію. Діяльність журналістів, зокрема документування воєнних злочинів, висвітлення порушень прав людини та підтримка міжнародної уваги до конфлікту, сприяє створенню достовірної доказової

бази для судових процесів та формуванню об'єктивного розуміння характеру загроз. Незалежні медіа та правозахисні організації, такі як ZMINA, «Рубрика», «Повага», «Гендер в деталях», Bihus.Info та коаліції документування воєнних злочинів, забезпечують прозорість, дотримання журналістських стандартів і захист інформаційних прав громадян, що особливо важливо в умовах війни та обмеженого доступу до безпечної інформації. Поєднання адвокаційної, правозахисної та конструктивної журналістики створює стійку основу для захисту прав людини, демократичних цінностей та суспільної довіри під час воєнного стану. Навіть у зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях, попри репресивні дії російської армії, українські журналісти змогли частково забезпечити населення найважливішою інформацією та документувати воєнні злочини.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВОЗАХИСНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ЗАПОРІЗЬКИХ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА

3.1. Структура та тематичні акценти правозахисного контенту «Суспільне Запоріжжя»

З початком повномасштабного вторгнення правозахисна журналістика в Україні зазнала суттєвих трансформацій, що передусім проявилися у зміні тематичних пріоритетів та фокусу уваги медіа. Значна частина правозахисного порядку денного змістилася у бік воєнної проблематики, зокрема питань внутрішньо переміщених осіб, ветеранів і ветеранок, цивільного населення в зоні бойових дій та інших уразливих груп. Особливо гостро ці виклики постали перед регіональними медіа, які опинилися в умовах безпосередньої небезпеки – поблизу лінії фронту або на тимчасово окупованих територіях. Саме регіональна журналістика, працюючи в умовах обмежених ресурсів, загроз безпеці та тиску з боку окупаційних адміністрацій, стала ключовим майданчиком для висвітлення порушень прав людини на місцевому рівні та збереження зв'язку між постраждалими громадами й загальнонаціональним та міжнародним інформаційним простором.

Варто зауважити, що якщо раніше медіакритики висловлювали застереження щодо недостатньої уваги регіональних медіа до висвітлення проблем вразливих груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб та інших соціально чутливих категорій населення, то на сьогодні спостерігається суттєва зміна цієї тенденції. Такі теми дедалі частіше стають пріоритетними в інформаційній політиці видань і посідають центральне місце в їхніх редакційних стратегіях, що свідчить про підвищення професійної відповідальності та орієнтацію на правозахисну функцію медіа.

У цьому контексті Запоріжжя є показовим прикладом регіону, де медіа працюють в умовах постійної воєнної загрози та близькості до зони бойових дій, а частина області перебуває в тимчасовій окупації. Попри те, що регіональні журналісти стикаються з численними викликами, зокрема безпосередньою загрозою життю, інформаційними ризиками (зокрема тиском, дезінформацією та кібератаками) і значним психологічним навантаженням, перевагою запорізьких медіа було й залишається їхнє територіальне та соціальне наближення до аудиторії. Саме близькість до місця подій дає змогу оперативно й достовірно фіксувати воєні злочини, документувати порушення прав людини та висвітлювати становище вразливих соціальних груп безпосередньо з локального контексту. Завдяки цьому регіональні медіа не лише забезпечують прозоре інформування місцевого населення, а й виконують важливу правозахисну функцію, висвітлюючи правдиву інформацію до загальнонаціональних та іноземних медіа і формуючи об'єктивне уявлення про реальну ситуацію в регіоні для ширшої аудиторії.

Для аналізу висвітлення прав людини в локальних медіа було обрано «Суспільне Запоріжжя» – регіональну філію Суспільного мовника України [108]. Вибір цього медіа обґрунтований його інституційним статусом, стабільним функціонуванням у прифронтовому регіоні та системним підходом до висвітлення правозахисної тематики в умовах повномасштабної війни. Важливим аргументом є також те, що «Суспільне» увійшло до Білого списку медіа, що засвідчує високий рівень дотримання журналістських стандартів, професійну надійність та суспільну відповідальність [10]. У зв'язку з цим актуалізується завдання аналізу принципів медійної діяльності «Суспільного Запоріжжя» та його підходів до висвітлення прав людини, зокрема прав вразливих соціальних груп у контексті війни. Саме тому «Суспільне Запоріжжя» було обрано як репрезентативний об'єкт дослідження регіонального суспільного мовлення.

«Суспільне» – це велика медіакорпорація, яка охоплює телеканали («Перший», «Суспільне Культура», «Суспільне Спорт» та регіональні), радіостанції, діджитал-платформи, що працює для задоволення інформаційних потреб українців, без втручання держави, згідно з журналістськими стандартами та цінностями [109]. «Суспільне Запоріжжя» є показовим прикладом адаптації регіонального медіа до умов повномасштабного вторгнення росії в Україну. У відповідь на нові виклики філія змістила акцент своєї діяльності з традиційних репортажів на оперативне висвітлення подій у зонах бойових дій, документування воєнних злочинів та створення документальних матеріалів про людей, які надають допомогу та підтримують фронт і тил. Крім того, медіа активно висвітлює права громадян, зокрема вразливих груп – внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, а також успішні практики адаптації переселенців, забезпечуючи комплексний підхід до інформування та правозахисної журналістики.

Тож, як вже було зазначено, в умовах війни на передній план вийшли питання захисту прав людини, документування воєнних злочинів та системне висвітлення проблем вразливих соціальних груп. Перші місяці повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну стали визначальними для подальшої трансформації редакційних пріоритетів, зумовивши переорієнтацію контенту на воєнну та правозахисну тематику. Вже з 24 лютого 2022 року «Суспільне Запоріжжя» оперативно інтегрувало в новинний порядок денний висвітлення воєнних подій та пов'язаних із ними питань безпеки цивільного населення. У матеріалах цього періоду домінували повідомлення про перебіг бойових дій, обстріли населених пунктів області, а також публікації й сюжети практичного характеру, спрямовані на інформування громадян щодо алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, зокрема переліки укриттів, правила поведінки під час повітряної тривоги та наслідки ворожих атак для цивільної інфраструктури. Показовими є публікації «Суспільного Запоріжжя» від 24 лютого 2022 року, зокрема матеріали «У Бердянську обстріляли військову частину», «Перелік укриттів у

Запоріжжі. Інтерактивна карта» та «У Запорізькому військовому госпіталі закликають небайдужих стати донорами крові» [2]. Зміст і тематична спрямованість цих новин засвідчують оперативну реакцію редакції на початок повномасштабного вторгнення та її швидке переорієнтування на інформування населення про безпекову ситуацію, доступні механізми захисту життя і здоров'я, а також можливості громадянської солідарності в умовах війни. Така новинна політика свідчить про чіткий фокус медіа на реалізації суспільно значущої та правозахисної функції, зокрема забезпеченні права громадян на своєчасний доступ до достовірної, перевіреної та життєво необхідної інформації в умовах воєнної загрози.

Також важливо звернути увагу на мовну політику медіа, оскільки вона безпосередньо впливає на реалізацію права громадян на доступ до достовірної та важливої інформації. Суспільне Запоріжжя публікує матеріали виключно українською мовою, що сприяє формуванню національної ідентичності, підвищенню мовної грамотності та посиленню інформаційної свідомості населення.

Провідною тематичною лінією в «Суспільне Запоріжжя», починаючи з 2022 року, стала проблематика внутрішньо переміщених осіб, що зумовлено різким зростанням чисельності цієї соціальної групи внаслідок повномасштабного вторгнення та її високою вразливістю. Аналіз матеріалів 2022 року свідчить, що на початковому етапі повномасштабного вторгнення медіа зосереджувалися насамперед на інформуванні про прибуття внутрішньо переміщених осіб, процеси евакуації, роботу гуманітарних штабів і механізми отримання соціальних виплат. Надалі акценти зміщуються у бік персоналізованих матеріалів, присвячених індивідуальним історіям переселенців, досвіду евакуації, адаптації до нових умов життя, а також переживанню окупації та постійних обстрілів. Зокрема, публікації від 11 травня 2022 року «Плаче вночі та постійно ходить із наплічником. Як почувается Аліса з Маріуполя, яку окупанти розлучили із мамою» [82], від 10 травня 2022 року «Готувала малечі те, що вони малювали. Історія жінки,

яка евакуювалась з “Азовсталі”» [35], від 28 червня 2022 року «“Ми тримались 71 день”, – історія спортивної сім’ї, що виїхала з постійно обстрілюваного Оріхова до Запоріжжя» [69] демонструють тенденцію до гуманізації воєнного дискурсу через фокус на особистих травматичних переживаннях. Таке висвітлення підкреслює проблеми психологічних наслідків війни, вимушеного розриву родинних зв’язків, втрати дому та тривалого процесу соціальної адаптації, водночас виконуючи правозахисну функцію медіа привертати увагу суспільства до становища найбільш уразливих груп населення. Та якщо на початку російського вторгнення у висвітленні теми внутрішньо переміщених осіб домінували матеріали, присвячені базовим можливостям адаптації (адаптація, пошук житла, гуманітарна допомога, соціальна та економічна підтримка), то в подальші місяці та роки простежується тенденція зміщення акцентів у бік історій відновлення життя після вимушеного переміщення. Зокрема, медіа дедалі частіше фокусуються на переселенцях, які, втративши дім, майно та звичне соціальне середовище, змогли інтегруватися в нові громади та розпочати життя заново.

Аналіз матеріалів «Суспільне Запоріжжя» на тему внутрішньо переміщених осіб за 2022–2025 роки дозволив нам виокремити три основні тематичні групи у висвітленні проблематики внутрішньо переміщених осіб. Перша група охоплює історії базової соціальної адаптації та особистого життєвого шляху переселенців у новому місті, без акценту на травматичному досвіді. Наприклад, матеріали від 12 вересня 2022 року «Перевіряли на детекторі брехні», – жителька Херсона про життя в окупації та евакуацію до Запоріжжя» [79], від 9 листопада 2022 року «Виїхала з-під обстрілів та розпочала нове життя. Історія переселенки з Гуляйпільщини» та від 21 липня 2022 року «Щодня у спеціальних вагонах із Запоріжжя евакууюються до ста людей» [27]. Друга група зосереджується на наративах пережитої травми – втрати близьких, перебування в полоні, життя в умовах окупації чи постійних обстрілів – і водночас показує процес психологічного відновлення

та пошуку опори після пережитого. Зокрема в приклад можна привести публікації від 14 вересня 2023 року «”Били струмом, душили та погрожували розстрілом”. Історія полоненої з Кам'янки-Дніпровської» [7], від 4 вересня 2023 року «333 дні в російському полоні: історія першого заступника міського голови Енергодара Івана Самойдюка» [39], у яких історії людей використовуються для висвітлення системних порушень прав людини в умовах збройної агресії, а також для привернення уваги до механізмів захисту та відновлення прав постраждалих цивільних осіб. Третю групу становлять матеріали, що репрезентують успішні практики економічної та професійної самореалізації переселенців, зокрема відновлення або створення бізнесу, участь у грантових програмах та залучення до розвитку економіки. До прикладу можна привести публікації від 19 червня 2024 року «”Мрії здійснюються у тих, хто в них вірить”»: історія переселенки з міста Пологи, яка відкрила кондитерський бізнес» [15], від 18 березня 2023 року «Релокований бізнес: на Запоріжжі підприємець розвиває виробництво гострих соусів та консервації з гірких перців» [96].

Також можна зауважити, що в «Суспільне Запоріжжя» простежуються етичні порушення в висвітленні тем ВПО, зокрема у випадках, коли соціальних статус акцентується без належного обґрунтування. Показовим прикладом є публікація від 1 листопада 2023 року «ДТП за участю переселенця з Маріуполя та патрульної поліції Запоріжжя: кого заслухали на черговому засіданні суду» [42]. На нашу думку, в цьому матеріалі некоректно вказувати, до якої вразливої соціальної групи належить порушник, оскільки інформація не спрямована на захист прав ВПО та привернення уваги до цієї теми. Зокрема статус внутрішньо переміщеної особи використаний радше як емоційний або сенсаційний маркер, ніж як аналітично значуща характеристика.

Наступною важливою складовою правозахисної проблематики в контексті повномасштабної війни є висвітлення теми ветеранів і ветеранок. Після 24 лютого 2022 року ця соціальна група поступово опинилася в центрі

медійної уваги, оскільки питання повернення військовослужбовців до цивільного життя, їхньої соціальної адаптації, психологічної підтримки та реалізації трудових прав набули особливої актуальності. У локальних медіа Запорізького регіону тема ветеранів постає не лише як воєнна, а насамперед як соціально-правова, що безпосередньо пов'язана з висвітленням прав людини. Зауважимо, що «Суспільне Запоріжжя» ще до повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну висвітлювали проблематику прав ветеранів. У 2021 році медіа публікувало матеріали про діяльність ветеранських спільнот, створення спеціалізованих просторів для ветеранів, участь колишніх військових у спортивних змаганнях, а також персональні історії ветеранів АТО/ООС.

Що стосується висвітлення ветеранів у «Суспільне Запоріжжя» під час повномасштабного вторгнення за 2022–2025 роки, можна виділити кілька основних тенденцій. По-перше, медіа акцентує увагу на випадках порушення прав ветеранів, що дозволяє підкреслити суспільну значущість захисту цієї категорії громадян. Наприклад, публікація від 24 грудня 2024 року «Впав і мене почали буцати ногами»: ветеран війни із Запоріжжя про напад сусіда за зайняте ним паркомісце» висвітлює факти фізичної агресії щодо ветерана, демонструючи необхідність захисту його законних прав та соціальної підтримки. По-друге, видання висвітлює успішну адаптацію ветеранів до мирного життя, зокрема їхню інтеграцію у громаду, відкриття власного бізнесу та активну соціальну діяльність [13]. Такі матеріали формують позитивний суспільний наратив і показують, як ветерани, незважаючи на пережиті труднощі, продовжують брати активну участь у розвитку міста та громади. Наприклад, публікації від 11 травня 2024 року «”Це моє захоплення. Це моє заспокійливе”»: історія ветерана війни із Запоріжжя, який розводить худобу» [18]. По-третє, «Суспільне Запоріжжя» приділяє увагу ветеранському спорту та фізичній реабілітації, підкреслюючи значення підтримки здоров'я та психологічної стабільності після участі у бойових діях. Це сприяє формуванню образу ветерана як активного та самостійного члена

суспільства, а також стимулює зацікавленість громади у розвитку відповідних програм.

Також варто звернути увагу на недоречне вказування на належність до цієї вразливої групи у новинному контенті. Йдеться про матеріали, у яких ветерани фігурують у контексті кримінальних проваджень або резонансних правопорушень. Зокрема, це заголовок «Організував переправлення військових за кордон: на Запоріжжі правоохоронці затримали ветерана» від 5 листопада 2022 року [78]. В цьому випадку ветеран постає як суб'єкт правопорушення, акцентування в заголовку саме на статусі ветерана, а не на індивідуальній відповідальності конкретної особи, може формувати узагальнений негативний образ ветеранів як соціальної групи.

Аналіз висвітлення тематики прав ветеранів у «Суспільне Запоріжжя» за 2022–2025 роки свідчить про відсутність тенденції героїзації: медіа формує більш реалістичне й людиноцентричне сприйняття, акцентуючи увагу на соціальних потребах, правах і процесах адаптації, що відповідає засадам правозахисної журналістики.

Значна увага в контенті «Суспільного Запоріжжя» приділяється висвітленню військових. Значущість цієї теми зумовлена тим, що військовослужбовці одночасно перебувають у зоні підвищених безпекових ризиків. Водночас робота з цією тематикою вимагає від медіа особливої обережності, оскільки існує ризик надмірної героїзації, порушення приватності, ретравматизації або розкриття чутливої інформації, що може впливати як на безпеку самих військових, так і на суспільне сприйняття війни. Важливою є рубрика «Прифронтове Запоріжжя» на «Суспільному Запоріжжі», яка за роки повномасштабного вторгнення налічує понад 200 відеоматеріалів і системно висвітлює воєнні події та пов'язані з ними питання, зокрема досвід і повсякденні виклики військових, поєднуючи інформаційну функцію з правозахисним виміром.

Отже, проведений аналіз висвітлення тематики військових за 2022–2025 роки на «Суспільному Запоріжжя» дозволив виокремити такі тенденції.

Найбільш популярною в медіа є тенденція висвітлення історії або життєвого шляху військових. Подібний підхід простежується в матеріалі від 9 грудня 2022 року «Брати-військовослужбовці про повномасштабну війну, поранених воїнів на фронті», де через особисті свідчення братів розкривається ціна війни та мотивація військових [22]. Другою тенденцією є висвітлення важливості ролі військових професій. У матеріалах «Суспільного Запоріжжя» акцент робиться не лише на бойових підрозділах, а й на військових медиках, пілотах, операторах дронів, капеланах та інших фахівцях, без яких функціонування війська є неможливим. Наприклад, публікація від 27 листопада 2022 року «Військовий медик розповів про свою службу та порятунок поранених на передовій» [32]. Такий підхід підкреслює інституційну значущість цих професій, демонструючи війну як складний організм, у якому кожна спеціалізація виконує критично важливу функцію.

Наступною тенденцією є акцентування на подружніх парах, які свідомо обрали спільну службу. Такі матеріали дозволяють показати не лише емоційний вимір війни, а й правові та соціальні аспекти життя військових сімей. Родини військовослужбовців мають низку гарантій, зокрема право на спільний квартирний облік, можливість узгодження місця проходження служби, одночасного надання відпусток, а також соціальний захист у разі поранення, загибелі чи полону одного з подружжя. Четвертою важливою тенденцією є гендерно-чутливе висвітлення військової тематики. Зокрема, в приклад можна привести матеріал від від 8 березня 2023 року «Історія снайперки з позивним „Білка“» [56]. Гендерний баланс у висвітленні тем військовослужбовців є однією з принципових редакційних засад, яких дотримується «Суспільне Запоріжжя». Через добір героїв і героїнь, тематичні акценти та способи подачі контенту «Суспільне Запоріжжя» підтримує суспільну значущість гендерного балансу, підкреслюючи рівноцінний внесок жінок і чоловіків у захист держави. Це дозволяє медіа не лише інформувати, а й виконувати нормотворчу функцію, закріплюючи в публічному просторі уявлення про військову службу як гендерно інклюзивну сферу.

Також у матеріалах «Суспільного Запоріжжя» простежується тенденція до аналітично-просвітницького висвітлення військової тематики, у межах якої військовослужбовці постають не лише як безпосередні учасники бойових дій, а й як експертні спікери. Паралельно в контенті мовника актуалізуються просвітницькі наративи рекрутингу, що фокусуються на процесах підготовки, навчання та впровадження сучасних військових технологій.

Важливою соціальною групою, що належить до вразливих, є діти. «Суспільне Запоріжжя» у своїй редакційній практиці звертається до тематики порушення прав дітей в умовах війни, реалізуючи правозахисну та просвітницьку функції медіа. Зокрема, цю проблематику репрезентовано в матеріалі від 1 липня 2022 року «Порушення прав дітей під час війни», у якому на основі офіційних даних Офісу Генерального прокурора України повідомляється про масштаби шкоди, завданої дітям унаслідок повномасштабного вторгнення, зокрема в Запорізькій області [84]. У матеріалі також порушується питання руйнування закладів освіти та охорони здоров'я як системних чинників обмеження реалізації прав дитини, а експертний коментар юристки сприяє правовій інтерпретації цих подій у публічному просторі.

Окрім цього, у медіа наявні інтерв'ю з фахівцями у сфері психології, присвячені питанням відновлення дітей та подолання травматичних наслідків війни, зокрема в публікації від 30 червня 2023 року «Дієва допомога: психологічне здоров'я дітей та підлітків» [38]. Такі матеріали розширюють розуміння проблематики прав дітей, акцентуючи увагу не лише на фізичній безпеці, а й на психологічному благополуччі як складовій комплексного підходу до захисту дитинства в умовах збройного конфлікту.

Можна засвідчити, що тема прав дітей у матеріалах «Суспільного Запоріжжя» представлена менш інтенсивно порівняно з висвітленням військовослужбовців, ветеранів та внутрішньо переміщених осіб. Така диспропорція зумовлена, з одного боку, інформаційною домінантою воєнної

тематики в регіоні, наближеному до зони бойових дій, а з іншого – специфікою суспільного запиту, який у період повномасштабної війни фокусується насамперед на питаннях безпеки, обороноздатності та соціальній адаптації дорослого населення. Водночас навіть епізодичне звернення до теми прав дітей підтверджує наявність у редакційній політиці мовника правозахисного вектору, спрямованого на висвітлення найбільш вразливих соціальних груп.

Ще однією тематикою, яка представлена в контенті «Суспільне Запоріжжя» є висвітлення питань ЛГБТК+ спільноти. Ці матеріали фокусуються на аспектах прав людини, недискримінації та суспільного прийняття. Так, в матеріалах від 3 жовтня 2025 року «”Ніколи не була такою щасливою, як в той день”»: у Запоріжжі двоє жінок відсвяткували одностатеве весілля» [76] та від 17 червня 2024 року «Народна депутатка із Запорізької області Юлія Яцик виступила проти публічної підтримки ЛГБТ-спільнот» [74] висвітлюються як позитивні приклади реалізації прав ЛГБТК+, так і суспільні дискусії та опір цим правам.

Отже, «Суспільне Запоріжжя» в умовах повномасштабної війни демонструє послідовну трансформацію регіонального мовника в бік людиноцентричної та правозахисної моделі журналістики. Висвітлення прав людини в контенті медіа здійснюється системно й охоплює широкий спектр уразливих соціальних груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів і ветеранок, військовослужбовців, дітей та представників ЛГБТК+ спільноти. Медіа висвітлює соціально-правові аспекти війни, документує воєнні злочини, порушення міжнародного гуманітарного права та проблеми доступу до соціальних гарантій, що свідчить про реалізацію медіа правозахисної, просвітницької та суспільно відповідальної функцій. Попри окремі випадки етичних неточностей, загалом редакційна політика мовника ґрунтується на дотриманні журналістських стандартів, гендерної чутливості, уникненні надмірної героїзації та прагненні до збалансованого представлення вразливих груп. Таким чином, «Суспільне Запоріжжя» виступає репрезентативним

прикладом того, як регіональне медіа в умовах війни не лише адаптується до безпекових викликів, а й посилює свою роль як інструмент захисту прав людини та формування відповідального публічного дискурсу.

3.2. Правозахисна проблематика в контенті релокованого регіонального медіа «РІА-Південь»

Як вже було зазначено раніше, у контексті дослідження трансформації правозахисної журналістики в умовах повномасштабної війни особливу увагу слід приділити локальним медіа. Для аналізу онлайн-медіа Запорізького регіону було обрано видання «РІА-Південь» [98]. Вибір цього медіа зумовлений тим, що воно очолило рейтинг найпопулярніших онлайн-медіа в Запоріжжі за 2023 рік., що свідчить про довіру з боку аудиторії.

«РІА-Південь» є релокованим медіа. До повномасштабного вторгнення видання функціонувало під назвою «РІА-Мелітополь». Після початку російської агресії більшість медіа, що опинилися на тимчасово окупованих територіях, були змушені припинити діяльність або працювати в умовах підпілля. Журналісти «РІА-Мелітополь» та їхні родини зазнали системного тиску з боку окупаційної влади, окремі представники редакції стали жертвами репресій і незаконного позбавлення волі, а деякі й досі перебувають у полоні. Внаслідок цих подій видання здійснило релокацію та ребрендинг, змінивши назву на «РІА-Південь», і трансформувало свою редакційну стратегію: нині медіа позиціонує себе не лише як регіональне, а й як платформа консолідації громади та інформаційний голос спротиву російській окупації.

Відомо, що в перші тижні вторгнення журналісти активно висвітлювали масові мирні акції протесту в Мелітополі через телеграм-канал видання, однак згодом цей канал перейшов під контроль окупаційних структур. У відкритому архіві сайту наразі доступні новинні матеріали, починаючи з липня 2022 року.

Можна простежити, що з 2022 року інтернет-видання «РІА-Південь» розширило тематичні та географічні межі свого інформаційного поля, поєднуючи регіональну проблематику з висвітленням загальноукраїнських і міжнародних подій. Зокрема, у липні 2022 року на сайті з'являються публікації, присвячені зовнішньополітичним рішенням щодо підтримки України, а також матеріали прикладного характеру, пов'язані з правовими та соціально-економічними питаннями повсякденного життя. Водночас регіональні новини, пов'язані з подіями на тимчасово окупованих територіях Запорізької області, залишалися домінантними у структурі контенту видання.

Варто зауважити, що велика частина інтернет-видань з початком повномасштабного вторгнення продовжили свою роботу виключно українською мовою. Натомість РІА-Південь зберігає дві мовні версії сайту: українську та російську, оскільки й досі можна прослідкувати труднощі частини населення у сприйнятті української мови та необхідність забезпечити доступ до незалежної інформації навіть для осіб, які віддають перевагу російській. У зв'язку з цим, такий підхід можна розглядати як елемент правозахисної функції медіа, адже він сприяє поширенню важливої суспільно значущої інформації серед максимально широкої аудиторії. Проте варто зазначити, що медіа повинні усвідомлювати потенційні ризики, пов'язані з неконтрольованим доступом до контенту окремих груп, що може використовуватися у пропагандистських цілях, а також впливати на сприйняття національної ідентичності та підривати усвідомлення важливості української мови як інструменту консолідації суспільства.

Переходячи до аналізу висвітлення прав людини в онлайн-медіа «РІА-Південь», зауважимо, що у структурі контенту переважає новинний формат, який доповнюється розширеними журналістськими матеріалами, інтерв'ю та репортажами.

Перевагою видання «РІА-Південь» є систематичне наповнення рубрики, присвяченої життю українців в умовах тимчасової окупації.

Зокрема, у цій рубриці можна простежити декілька ключових тенденцій. Висвітлення практичних рекомендацій щодо безпеки громадян, які охоплюють широкий спектр дій – від очищення мобільного телефону для запобігання витоку персональних даних до інструкцій щодо безпечного виїзду з небезпечних територій. Як приклади можна навести публікації від 20 жовтня 2024 року «Як мелітополец виїжджав з окупації з простроченим українським закордонним паспортом – поради з особистого досвіду» [123]. Безумовно, дії російської окупаційної адміністрації створюють системні загрози та порушують базові права людей. Водночас завдяки практичним рекомендаціям, представленим у рубриці, жителі регіону отримують інструменти для мінімізації ризиків та захисту власної безпеки, що сприяє реалізації їхніх прав на життя, свободу та особисту недоторканність у складних умовах окупації.

Окрему увагу видання «РІА-Південь» приділяє висвітленню воєнних злочинів, скоєних на тимчасово окупованих територіях. У відповідних матеріалах медіа фіксує факти незаконних затримань, викрадень цивільного населення, насильницьких дій та залякування, що становлять порушення норм міжнародного гуманітарного права та базових прав людини. Зокрема, до цієї категорії належать публікації від 1 грудня 2025 року «Серед білого дня у центрі окупованого Мелітополя невідомі в камуфляжі викрали молоду дівчину», від 29 липня 2022 року «У Бердянському районі жінка потрапила в полон за патріотичну позицію» та від 12 вересня 2022 року «Під Мелітополем окупанти „обчистили“ вночі п'ять будинків та влаштували стрілянину» [97].

Показовим прикладом правозахисного висвітлення порушень прав дітей і підлітків на тимчасово окупованих територіях є матеріал «Як 16-річний школяр організував підпілля під носом у ФСБ: історія партизанів-підлітків, що діяли у Мелітополі та на ТОТ Запоріжжя» [120]. У цьому матеріалі акцент зроблено не на самій діяльності підпільної групи, а на репресивних практиках окупаційної влади щодо неповнолітніх, зокрема

незаконних затриманнях, застосуванні насильства та позасудовому переслідуванні. Варто звернути увагу на те, що «РІА-Південь» подає цю історію в контексті прав неповнолітніх в умовах окупації, а не як приклад героїзації партизанського руху. Подальший виїзд героя матеріалу на підконтрольну Україні територію підкреслює вразливість дітей у зоні збройного конфлікту та необхідність міжнародної уваги до таких кейсів.

Окрему проблематику становлять матеріали, присвячені ветеранам, а також їхній післявоєнній адаптації. У публікаціях від 17 жовтня 2025 року «Повернення до життя: іпотерапія на Хортиці як шлях адаптації для ветеранських родин у Запорізькій області» та від 9 травня 2025 року «Житло для ветеранів з ТОТ і безкоштовне МРТ – що влада Запоріжжя обіцяє бійцям ЗСУ» акцент зроблено на праві ветеранів на медичну допомогу, реабілітацію та соціальний захист [97].

Значна частина контенту присвячений внутрішньо переміщеним особам. Зокрема, у матеріалах від 2 травня 2025 року «Людмила вдруге втратила все», від 20 березня 2025 року «„Немає кращого часу, ніж сьогодні“ – переселенець з Мелітопольщини відкрив у Запоріжжі кав'ярню», від 18 жовтня 2024 року «У Запоріжжі пенсіонери-переселенці просять владу дати їм пільги на електроенергію» [46] порушуються питання житла, соціального захисту, економічної адаптації та підтримки вразливих груп. Крім цього, в «РІА-Південь» можна прослідкувати публікації, присвячені успішним практикам соціально-економічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, у матеріалах від 11 грудня 2025 року «Переселенка з села під Мелітополем відкрила магазин дитячого взуття в Запоріжжі», від 7 лютого 2025 року «Переселенці з Мелітополя активно оформляють гранти і відкривають бізнес у прифронтовому Запоріжжі», а також від 7 вересня 2025 року «Від бухгалтерки до ловця щастя: як мелітопольчанка Наталя Дабіжа стала фотографинею немовлят» акцент зроблено на відновленні професійної реалізації та підприємницької діяльності після вимушеного переміщення [97].

У контенті онлайн-видання «РІА-Південь» простежується факт порушення журналістських стандартів щодо нейтрального та недискримінаційного висвітлення чутливих правових тем, що безпосередньо пов'язано з реалізацією права людини на гідне й етичне представлення в медіапросторі. Зокрема, у публікації від 2025 року «Тренер-гвалтівник: у Києві затримали уродженця Запоріжжя, який знущався з дитини-інваліда (фото)» [111] використано лексичні та фактологічні формулювання, що порушують як стандарти презумпції невинуватості (у відсутності остаточного судового вироку особу вже названо «гвалтівником»), так і принципи недискримінаційної мови (через неприйнятне позначення «дитини-інваліда» замість «дитини з інвалідністю»). Такі редакційні рішення можуть сприяти стигматизації жертв насильства і груп населення з особливими потребами, а також підривати право особи на об'єктивне та справедливе медійне представлення, яке є невід'ємною частиною поваги до людської гідності та прав людини в інформаційному просторі.

Медіа в умовах війни адаптувалося до нових інформаційних потреб аудиторії, додавши спеціальні рубрики, присвячені воєнним подіям, а також створили проекти, що висвітлюють чутливі та вразливі теми. Зокрема, «РІА-Південь» реалізує такі ініціативи, як «ВиЖИТИ», де розповідає історії героїв-захисників, внутрішньо переміщених осіб, евакуйованих та депортованих, а також полонених. Однією з тенденцій є документування досвіду життя цивільного населення в умовах тимчасової окупації. У межах цієї групи представлені матеріали, що фіксують повсякденні практики виживання, форми ненасильницького спротиву та психологічний стан людей в окупованих містах. Зокрема, у публікаціях від 1 жовтня 2022 року «"Жінки голими руками зупиняли БТри" – історія дівчини з Мелітополя, яка двічі врятувалася від окупації» та від 7 вересня 2022 року «90 днів в окупації – історія пенсіонера, який три доби вибирався з Мелітополя на волю» [8] акцент зроблено на цивільному спротиві, обмеженні свободи пересування та загрозі правам людини.

Другим проєктом є «В'язні Кремля». У межах цього проєкту публікуються журналістські матеріали, що документують факти переслідування, викрадень, незаконних обвинувачень і утримання громадян України окупаційною владою. Зокрема, в матеріалі від 17 жовтня 2022 року «„Били так, що рідний батько не впізнав сина“ – пастор із Мелітополя розповів про звірства окупантів» висвітлюється переслідування представників релігійних громад на окупованій території [8]. Матеріал від 31 травня 2023 року «Стали відомі подробиці викрадення журналістки та її чоловіка в Мелітополі» акцентує увагу на порушенні прав журналістів та їхніх родин.

Загалом аналіз свідчить, що «РІА-Південь» послідовно інтегрує правозахисну тематику у висвітлення війни, зміщуючи акцент із подієвості до людиноцентричного підходу. Права людини в медіаматеріалах розкриваються через конкретні соціальні групи – ветеранів, військових, ВПО та вразливі категорії населення, що відповідає сучасним підходам правозахисної журналістики. Водночас аналіз засвідчує наявність фактів порушення етичних стандартів у висвітленні чутливих груп, зокрема у використанні некоректної термінології та формулювань, що може призводити до стигматизації та суперечити принципам поваги до людської гідності й недискримінації в медійному просторі.

Отже, аналіз діяльності онлайн-медіа «РІА-Південь» засвідчує, що, адаптуючись до викликів повномасштабної війни, видання трансформувало свою редакційну стратегію та створило низку соціально важливих проєктів і тематичних рубрик, спрямованих на висвітлення порушень прав людини в умовах збройного конфлікту та тимчасової окупації. Попри домінування новинного формату, «РІА-Південь» системно інтегрує правозахисну проблематику у свій контент, приділяючи увагу правам ветеранів війни, військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, дітей, осіб похилого віку та інших вразливих груп населення. Важливим елементом трансформації правозахисної журналістики є реалізація спеціалізованих проєктів, зокрема

«ВиЖИТИ» та «В'язні Кремля», у межах яких медіа не лише інформує про події, а й виконує функцію документування порушень прав людини, фіксації репресивних практик окупаційної влади та адвокації прав постраждалих на національному й міжнародному рівнях. Такий підхід свідчить про поступовий перехід від подієвого до людиноцентричного висвітлення війни, що відповідає сучасним концепціям правозахисної журналістики. Водночас проведений аналіз контенту «РІА-Південь» виявив факти порушень етичних і професійних стандартів, зокрема у використанні некоректної лексики.

3.3. Конфліктно-чутливі теми в запорізьких онлайн-медіа «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061»

В умовах воєнної загрози та інформаційної нестабільності суспільний запит на оперативну, достовірну інформацію суттєво зріс, що зумовило посилення ролі саме регіональних медіа як найближчих до аудиторії джерел новин. Завдяки територіальній наближеності та глибшому розумінню локального контексту такі медіа змогли оперативно реагувати на виклики воєнного часу та забезпечувати населення необхідною інформацією. Попри обмежені ресурси, безпекові ризики та психологічне навантаження, запорізькі медіа загалом змогли адаптуватися до нових умов функціонування та зберегти стабільну комунікацію з аудиторією. Про їхню стійкість і суспільну значущість свідчить, зокрема, рейтинг найпопулярніших медіа Запорізької області за 2023 рік, до якого увійшли «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061». Відтак саме ці медіа були обрані для порівняльного аналізу висвітлення чутливої тематики.

«Перший Запорізький» є незалежним регіональним онлайн-медіа, діяльність якого зосереджена на висвітленні суспільно-політичних, соціальних та безпекових процесів у Запоріжжі й Запорізькій області. Видання приділяє особливу увагу подіям на прифронтових та тимчасово окупованих територіях регіону, забезпечуючи регулярне інформування про

ситуацію в громадах, що зазнали безпосереднього впливу збройної агресії. Редакційна політика медіа спрямована на формування об'єктивної картини життя Запорізького регіону шляхом використання перевірених джерел та дотримання професійних журналістських стандартів [80].

«Inform.zp.ua» – регіональний інформаційний портал, який спеціалізується на оперативному висвітленню суспільно значущих подій в Запоріжжі та області. Також на сайті можна помітити аналітичні матеріали, інтерв'ю та репортажі на культурну, економічну, політичну та воєнну тематику [127].

«061» – це інтернет-видання, діяльність якого зосереджена на висвітленні суспільно значущих подій Запоріжжя та Запорізької області. Платформа функціонує з 2009 року та була створена як складова всеукраїнської мережі міських сайтів CitySites, що об'єднувала локальні медіа різних регіонів України. Контент медіа охоплює новини соціального, політичного та культурного характеру, а також матеріали кримінальної тематики. Окрім оперативних новин, ресурс публікує інтерв'ю, фоторепортажі та інші мультимедійні формати, що дозволяє комплексно відображати актуальні процеси в міському та регіональному просторі [130].

Спільною ознакою проаналізованих нами локальних медіа є вибір новинного формату. До повномасштабного вторгнення контент цих видань був зосереджений переважно на традиційній для локальних медіа тематиці, зокрема міських подіях, роботі органів місцевого самоврядування, соціальній інфраструктурі, культурному житті та кримінальній хроніці. Проте під час збройної агресії Росії проти України на перший план вийшли матеріали, присвячені воєнним і гуманітарним викликам, зокрема висвітленню життя внутрішньо переміщених осіб, проблематиці військовослужбовців і ветеранів, безпековій ситуації в регіоні, а також документуванню воєнних злочинів і порушень прав людини.

Варто зауважити, що ще однією спільною ознакою видань «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061» є систематичне документування

воєнних злочинів, зокрема шляхом безпосереднього висвітлення наслідків збройних атак на місцях подій. У цьому контексті саме регіональні медіа часто виступають першими суб'єктами інформаційного реагування, забезпечуючи первинну публічну фіксацію наслідків воєнних злочинів. На нашу думку, така діяльність має не лише інформаційне, а й правозахисне значення, оскільки створює відкритий масив свідчень, що може бути використаний у подальших розслідуваннях, сприяє міжнародній поінформованості про перебіг війни та формує доказову основу для притягнення винних до відповідальності. Так, у матеріалі «061» від 22 березня 2023 року «У Запоріжжі вже 60 людей звернулися за допомогою до міської ради через пошкоджене житло внаслідок ракетного удару» зафіксовано наслідки обстрілу у вигляді фоторепортажу з місця подій [112]. У публікації «Перший Запорізький» від 22 березня 2024 року «Масована ракетна атака по Запоріжжю: ворог завдав 12 ударів» [68] також зафіксовано факт воєнного злочину, проте на відміну від ресурсу 061, де ексклюзивні фото та відеоматеріали створюються безпосередньо на місці події, у «Першому Запорізькому» інформація подана у форматі звичайної новини. Схожий підхід спостерігається в публікації «[Inform.zp.ua](http://inform.zp.ua)» від 10 серпня 2023 року «Російські війська знову вдарили по Запоріжжю: перші подробиці та фото» [102].

Однією з провідних тем в аналізованих виданнях, починаючи з 2022 року, є тематика внутрішньо переміщених осіб. На початковому етапі повномасштабного вторгнення публікації в локальних виданнях, зокрема «Перший Запорізький», та «[Inform.zp.ua](http://inform.zp.ua)», здебільшого концентрувалися на кількісних показниках прибуття переселенців, організації гуманітарної допомоги, питаннях поселення та доступу до медичних послуг. Прикладом є публікація «061» від 7 серпня 2022 року «У Запоріжжі прийняли майже 200 тисяч вимушених переселенців» [115]. У подальшому спостерігається зміщення акцентів у бік персоналізованих матеріалів, присвячених індивідуальному досвіду переселенців та їхнім історіям адаптації. Так, у

публікації «Inform.zp.ua» від 24 березня 2025 року «“Ми не можемо бути вічно ВПО, які страждають”, – переселенка з окупованого селища на Запоріжжі про нове життя після початку війни» відображено процес соціальної інтеграції та відновлення повсякденного життя переселенців [14]. Крім того, аналіз матеріалів дозволяє виокремити ще одну спільну тенденцію – висвітлення історій успішної адаптації та соціальної активності внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, у публікації «Перший Запорізький» від 2 грудня 2024 року «Виїхати з-під обстрілів, щоб підтримувати інших: як Наталя Дибко з Оріхова допомагає дітям впоратися зі стресом під час війни» показано приклад активної участі переселенців у підтримці місцевої громади та подоланні наслідків війни, що демонструє комплексний підхід медіа до висвітлення прав та соціальної адаптації вразливих груп [27].

У виданнях «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061» простежуються такі тенденції висвітлення тематики ветеранів. По-перше, усі три медіа системно подають матеріали новинного формату, що включають повідомлення про події, пов’язані з ветеранами, часто з посиланням на інші медіаресурси. По-друге, у «Першому Запорізькому» та «Inform.zp.ua» помітна тенденція ексклюзивного висвітлення, коли журналісти безпосередньо відвідують місця подій. Прикладом є публікація «Inform.zp.ua» від 31 липня 2025 року «“Тут є побратимство”: як розвивається адаптивний спорт для ветеранів та їхніх родин у Запоріжжі» [16]. Аналогічний підхід застосовано і в «Першому Запорізькому». По-третє, у «Першому Запорізькому» та «Inform.zp.ua» простежується висвітлення історій успішної соціальної та професійної адаптації ветеранів, що демонструє їхню здатність продовжувати активне життя попри пережиті виклики. Приклади включають матеріал «Першого Запорізького» від 3 жовтня 2025 року «Серед своїх: як ветеран із Запоріжжя Марк Закопайченко допомагає побратимам знаходити підтримку та відновлюватися» та публікацію «Inform.zp.ua» від 25 лютого 2025 року «Ветеранка відкрила крамницю з продукцією власної ферми у Запоріжжі» [105].

Значна увага в умовах повномасштабної війни в аналізованих регіональних медіа приділяється висвітленню тематики військовослужбовців. У виданнях «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061» простежується спільна тенденція до публікації персоналізованих історій військових, однак акценти таких матеріалів істотно відрізняються залежно від редакційного підходу. Зокрема, у матеріалах ресурсу «061» домінує фокус на трансформації життєвого шляху цивільної особи у військовий контекст. Прикладом є публікація від 3 жовтня 2025 року «Був розливальником сталі – став розмінувальником: історія військового з Запоріжжя на позивний “Мартен”», у якій акцент зроблено на зміні професійної ідентичності та адаптації до умов служби [23]. Натомість у матеріалі «Inform.zp.ua» від 28 серпня 2025 року «Хіба що впаду в маразм»: військовий із Запоріжжя підписав згоду на посмертне донорство» увага зосереджена на особистому досвіді військового, його мотивації та повсякденних викликах служби, що надає історії більш соціально-психологічного виміру [17]. У публікаціях «Першого Запорізького» акцент часто зміщується на конкретні бойові епізоди та прояви індивідуальної мужності під час виконання бойових завдань. Прикладом є матеріал від 11 травня 2023 року «“Взяв ліхтар та відкрив вогонь”»: на Запорізькому напрямку військовий з автомата збив “Shahed”», у якому центральним елементом виступає безпосередній воєнний контекст і результат дій військовослужбовця [12].

Також зауважимо, що попри зміщення редакційних акцентів у бік воєнної тематики, у локальних виданнях зберігається увага до інклюзивної проблематики. Медіа продовжують висвітлювати питання, пов’язані з правами та потребами різних соціальних груп, зокрема осіб з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших уразливих категорій населення, інтегруючи інклюзивний підхід у загальний інформаційний порядок денний.

Зокрема, у межах висвітлення інклюзивної проблематики в аналізованих медіа простежуються як спільні, так і відмінні підходи. Так,

«Inform.zp.ua» системно звертається до тем безбар'єрності міського простору, фінансової та соціальної підтримки осіб з інвалідністю та їхніх родин. Показовою у цьому контексті є публікація від 11 січня 2025 року «У Запоріжжі мобілізували чоловіка, який мав відстрочку через інвалідність дружини: деталі», у якій акцент зроблено на можливому порушенні права на соціальний захист і сімейне життя, а також на недотриманні законодавчо гарантованих підстав для відстрочки від мобілізації [114]. Медіа, звертаючись до цієї теми, виконує правозахисну функцію, привертаючи увагу до правової колізії та необхідності дотримання прав осіб з інвалідністю та членів їхніх сімей у воєнний період.

Подібний інклюзивно-правозахисний підхід простежується й у матеріалах «061», де увага зосереджується на доступності міської інфраструктури та базових послуг. Зокрема, у публікації від 8 жовтня 2024 року «У Запоріжжі майже немає укриттів, пристосованих для людей з інвалідністю» порушується питання реалізації права на безпеку та рівний доступ до захисних споруд в умовах війни [113]. Окрім цього, видання регулярно звертається до теми соціального таксі та інших механізмів підтримки, що свідчить про системне висвітлення проблем доступності та недискримінації у повсякденному житті.

У контенті «Першого Запорізького» інклюзивна тематика представлена менш інтенсивно, однак вона наявна в матеріалах, присвячених доступній відбудові та формуванню безбар'єрного середовища. На окрему увагу заслуговує публікація від 8 грудня 2024 року «У захопленому Бердянську російські загарбники використовують працю людей з інвалідністю для потреб армії РФ», у якій акцент зроблено на грубих порушеннях прав людини на тимчасово окупованих територіях, зокрема заборони примусової праці та захисту гідності осіб з інвалідністю [116].

Отже, тематичне наповнення регіональних медіа «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061» формується під впливом воєнного контексту та актуальних потреб локальної аудиторії. Спільною для всіх трьох

видань є орієнтація на новинний формат і системне висвітлення ключових тем воєнного часу, зокрема безпекової ситуації в регіоні, наслідків обстрілів, воєнних злочинів, проблематики внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, ветеранів та інших уразливих соціальних груп. У матеріалах простежується виконання не лише інформаційної, а й правозахисної функції, що проявляється у фіксації порушень прав людини, актуалізації питань доступу до соціальних гарантій, безбар'єрності та рівності прав в умовах війни.

Отже, під час повномасштабного вторгнення правозахисна журналістика зазнала суттєвих змін, особливо у регіональних медіа, які щодня стикаються не лише з інформаційною, а й фізичною небезпекою. Важливим містком захисту прав у Запоріжжі стало «Суспільне Запоріжжя», яке системно відстежує та висвітлює порушення прав людини, тенденції війни та гуманітарні виклики. Аналіз діяльності онлайн-медіа «РІА-Південь» засвідчує, що, адаптуючись до умов війни, видання трансформувало редакційну стратегію та створило низку соціально значущих проєктів і рубрик, спрямованих на висвітлення порушень прав людини під час збройного конфлікту та тимчасової окупації. Попри домінування новинного формату, «РІА-Південь» інтегрує правозахисну проблематику, приділяючи увагу правам ветеранів, військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, дітей, осіб похилого віку та інших вразливих груп населення. Спеціалізовані проєкти, такі як «ВиЖИТИ» та «В'язні Кремля», дозволяють медіа не лише інформувати про події, а й документувати порушення прав людини, фіксувати репресивні практики окупаційної влади та адвокатувати права постраждалих на національному та міжнародному рівнях.

Також найпопулярнішими серед аудиторії стали «Перший Запорізький», «061» та «Inform.zp.ua», які до повномасштабного вторгнення були орієнтовані на новинний формат. Проте згодом онлайн-медіа адаптувалися до потреб аудиторії в умовах війни, приділяючи значну увагу чутливим соціальним темам.

Таким чином, на початковому етапі повномасштабного вторгнення журналісти зосередилися на системному та інтенсивному висвітленні подій, безпосередньо пов'язаних із війною, а також соціальних проблем місцевих громад. У центрі їхньої уваги перебували питання безпеки цивільного населення, гуманітарні виклики, порушення базових прав людини та забезпечення доступу громадян до суспільно значущої інформації в умовах кризової реальності. Така редакційна спрямованість свідчить про трансформацію інформаційної політики медіа в бік посилення правозахисної та соціально відповідальної функції, що було зумовлено як запитом суспільства, так і об'єктивною необхідністю реагування на надзвичайні обставини воєнного часу.

ВИСНОВКИ

В умовах війни традиційна журналістика інтегрується з новими підходами, що зумовлені зростанням ролі прав людини в кризових обставинах. Воєнний конфлікт загострює системні порушення базових прав і свобод, що вимагає від медіа не лише оперативного інформування, а й посиленої соціальної та правозахисної відповідальності. У результаті відбувається своєрідна синергія традиційної журналістики з правозахисними практиками, у межах якої центральне місце посідає людина, її гідність, безпека та право на захист. Саме правозахисна журналістика в таких умовах набуває особливого значення, оскільки спрямована на фіксацію порушень прав людини, адвокацію інтересів вразливих груп та формування суспільної уваги.

Правозахисна журналістика відіграє ключову роль у забезпеченні та захисті прав людини, сприяючи виявленню й осмисленню системних порушень, подоланню соціальних конфліктів і підтримці постраждалих осіб та вразливих груп населення. Тематика такого підходу охоплює широкий спектр проблем, зокрема соціальну нерівність, насильство, дискримінацію, обмеження основоположних прав і свобод, а також наслідки збройних конфліктів. Висвітлення таких тем потребує від журналістів високого рівня професійної відповідальності, дотримання стандартів об'єктивності, точності та етичної чутливості, адже йдеться про інформацію, що безпосередньо впливає на суспільну думку та становище певних груп.

Російська збройна агресія зумовила глибокі соціальні та інституційні трансформації, які безпосередньо вплинули як на стан дотримання прав людини в Україні, так і на еволюцію правозахисного підходу в журналістиці. У центрі медійної уваги опинилися вразливі соціальні групи, зокрема внутрішньо переміщені особи, ветерани війни та військовополонені, права яких у воєнний період зазнають підвищених ризиків порушення. Водночас, попри загалом позитивну динаміку та посилення уваги до правозахисних тем,

у медіапрактиках простежуються й проблемні аспекти. Зокрема, можна зафіксувати недостатній рівень фахової обізнаності окремих журналістів щодо специфіки роботи з чутливими темами, що призводить до відтворення стереотипів і спрощених наративів. Це проявляється у тенденціях до надмірної героїзації ветеранів, редукції їхнього образу виключно до символів війни, а також у використанні експлуатативних або емоційно забарвлених образів внутрішньо переміщених осіб. Подібні підходи можуть сприяти викривленому суспільному сприйняттю вразливих груп і суперечити принципам правозахисної журналістики, що ґрунтується на повазі до гідності.

На журналістів, які працюють у сфері правозахисної журналістики, в умовах збройного конфлікту покладається підвищена професійна та етична відповідальність. Вони зобов'язані не лише дотримуватися базових журналістських стандартів – достовірності, об'єктивності, балансу думок і поваги до людської гідності, – але й здійснювати свою діяльність у безпосередній близькості до зон бойових дій, фіксуючи факти воєнних злочинів і порушень міжнародного гуманітарного права. Така специфіка роботи істотно підвищує рівень фізичних, психологічних та професійних ризиків для представників медіа. У зв'язку з цим особливої ваги набуває належна підготовка журналістів до роботи в умовах воєнного часу, що передбачає володіння навичками безпеки, кризового реагування та оцінки ризиків, а також забезпечення засобами індивідуального захисту. Здатність оперативно й адекватно реагувати на загрози є необхідною умовою не лише збереження життя і здоров'я журналістів, а й ефективного виконання ними правозахисної функції – документування злочинів, інформування суспільства та сприяння притягненню винних до відповідальності.

Із розвитком правозахисного сектору в Україні простежується формування й активізація спеціалізованих громадських організацій та медіа, діяльність яких зосереджена на питаннях прав людини та суміжній проблематиці. Зокрема, до впливових суб'єктів інформаційного та

правозахисного поля дослідники відносять такі медіа й ініціативи, як ZMINA, «Повага», «Гендер в деталях», «Рубрика», які системно інтегрують правозахисний підхід у журналістські практики. Їхня діяльність спрямована на формування суспільно значущого інформаційного простору, підвищення рівня обізнаності громадян, вплив на суспільну свідомість, а також на документування порушень прав людини та привернення уваги до актуальних соціальних, гендерних і правових проблем.

Найсуттєвіших трансформацій в умовах повномасштабної війни зазнали регіональні медіа, які змушені функціонувати в ситуації підвищеної небезпеки, зокрема поблизу лінії фронту або в умовах тимчасової окупації окремих територій. Такі обставини істотно вплинули як на редакційні стратегії, так і на змістове наповнення медіаконтенту, посиливши роль журналістики як інструменту інформування, фіксації та документування воєнних злочинів. У цьому контексті Запоріжжя є показовим прикладом регіону, де місцеві медіа продемонстрували здатність до оперативної адаптації до воєнних викликів. Незважаючи на загрози безпеці, запорізькі журналісти продовжують системно висвітлювати наслідки збройної агресії, збирати свідчення порушень міжнародного гуманітарного права та виконувати важливу правозахисну функцію в інформаційному просторі.

«Суспільне Запоріжжя» в умовах повномасштабної війни послідовно трансформується в напрямі людиноцентричної та правозахисної журналістики. Висвітлення прав людини має системний характер і охоплює ключові вразливі групи населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів і ветеранок, військовослужбовців, дітей та представників ЛГБТК+ спільноти. Важливою тенденцією є поєднання оперативного новинного контенту з персоналізованими історіями, що сприяє гуманізації воєнного дискурсу та зосередженню уваги на правах, потребах і досвіді конкретної людини. Водночас мовник приділяє значну увагу соціально-правовим аспектам війни, документуванню воєнних злочинів і порушень прав людини, реалізуючи правозахисну й просвітницьку функції регіонального медіа.

Діяльність онлайн-медіа «РІА-Південь» у період повномасштабної війни демонструє суттєву трансформацію редакційної політики в напрямі посилення правозахисної та людиноцентричної функції журналістики. Видання не лише оперативно реагує на воєнні події, а й системно інтегрує проблематику прав людини у свій контент, зосереджуючись на висвітленні становища вразливих соціальних груп та документуванні порушень прав у контексті збройного конфлікту й окупації. Реалізація спеціалізованих проєктів засвідчує прагнення медіа виконувати не лише інформаційну, а й адвокаційну роль у публічному просторі.

Попри переважно новинний характер контенту, регіональні медіа «Перший Запорізький», «Inform.zp.ua» та «061» продемонстрували здатність ефективно адаптуватися до роботи в умовах повномасштабної війни, розширивши свою інформаційну місію за рахунок посилення правозахисного та соціально орієнтованого виміру. Системне звернення до тем безпеки, воєнних злочинів і прав вразливих соціальних груп свідчить про трансформацію редакційних підходів відповідно до запитів суспільства в реаліях воєнного часу. Наявність цих видань у переліку найпопулярніших медіа Запоріжжя за 2023 рік підтверджує високий рівень довіри з боку аудиторії та засвідчує, що навіть у кризових умовах новинні регіональні медіа залишаються важливим і авторитетним джерелом суспільно значущої інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 47–51.
2. Архів новин «Суспільне Запоріжжя» за 24 лютого 2022. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/archive/2022/2/24/>
3. Бакун С. Специфіка висвітлення внутрішньо переміщених осіб в українських онлайн-засобах масової інформації. *Матеріали другого науково-методологічного семінару «права людини: відображення у медіапросторі*. 2023. № 2. С. 9–11.
4. Барометр свободи слова за жовтень 2025 року. *ІМІ – Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-zhovten-2025-roku>
5. Безбородько Ю. Соціальні комунікації у становленні та розвитку української державности та громадянського суспільства. Стратегеми, наративи, технології та смисли : матер. всеукр. наук.-практ. конф. м. Запоріжжя, 21 грудня 2022 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. С. 180–183
6. Безейко А. Адвокаційна журналістика: суть явища та його роль у суспільних процесах. *Збірник тез доповідей*. 2021. С. 230–232.
7. Били струмом, душили та погрожували розстрілом: історія полоненої з Кам'янки-Дніпровської. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/572233-bili-strumom-dusili-ta-pogrozuvali-rozstrilom-istoria-polonenoj-z-kamanki-dniprovskoi/>
8. Били так, що рідний батько не впізнав сина – пастор із Мелітополя розповів про звірства окупантів (відео, фото). *PIA-Південь*. URL: [https://ria-m.tv/ua/news/301269/bili_tak_scho_ridniy_batko_ne_vpiznav_sina_pastor_iz_mel_itopolya_rozpoviv_pro_zvirstva_okupantiv_\(video_foto\).html](https://ria-m.tv/ua/news/301269/bili_tak_scho_ridniy_batko_ne_vpiznav_sina_pastor_iz_mel_itopolya_rozpoviv_pro_zvirstva_okupantiv_(video_foto).html)

9. Білий список ІМІ за друге півріччя 2024 року: увійшли 13 медіа. *ІМІ – Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/bilyj-spysok-imi-za-druge-pivrichchya-2024-roku-uvishly-13-media-i64640>
10. Білий список ІМІ за друге півріччя 2024 року: увійшли 13 медіа. *ІМІ – Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/bilyj-spysok-imi-za-druge-pivrichchya-2024-roku-uvishly-13-media-i64640>
11. Білковський С. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: міжнародний досвід та виклики для України : магістерська дис. із соціології. Київ, 2025. 115 с.
12. Взяв ліхтар та відкрив вогонь»: на Запорізькому напрямку військовий з автомата збив «Shahed». *Перший Запорізький*. URL: <https://1news.zp.ua/vzyal-fonar-i-otkryl-ogon-na-zaporozhskom-napravlenii-voennyj-sbil-shahed-iz-avtomata/>.
13. Впав і мене почали бучати ногами»: ветеран війни із Запоріжжя про напад сусіда за зайняте ним паркомісце. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/909651-vpav-i-mene-pocali-bucati-nogami-veteran-vijni-iz-zaporizza-pro-napad-susida-za-zajnate-nim-parkomisce/>
14. Ми не можемо бути вічно ВПО, які страждають», – переселенка з окупованого селища на Запоріжжі про нове життя після початку війни. *Inform.zp.ua*. URL: https://www.inform.zp.ua/uk/2025/03/24/318208_my-ne-mozhemo-but-y-vichno-vpo-yaki-strazhdayut-pereselenka-z-okupovanogo-selyshha-na-zaporizhzhhi-pro-nove-zhyttya-pislya-pochatku-vijny/.
15. Мрії здійснюються у тих, хто в них вірить»: історія переселенки з міста Пологи, яка відкрила кондитерський бізнес. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/771485-mrii-zdijsnuutsa-u-tih-hto-v-nih-virit-istoria-pereselenki-z-mista-pologi-aka-vidkrila-konditerskij-biznes/>
16. Тут є побратимство»: як розвивається адаптивний спорт для ветеранів та їхніх родин у Запоріжжі. *Inform.zp.ua*. URL: https://www.inform.zp.ua/uk/2025/07/31/332896_tut-ye-pobratymstvo-yak-rozvyvayetsya-adaptyvnyj-sport-dlya-veteraniv-ta-yihnih-rodyn-u-zaporizhzhhi/

17. Хіба що впаду в маразм»: військовий із Запоріжжя підписав згоду на посмертне донорство. *Inform.zp.ua*. URL: https://www.inform.zp.ua/uk/2025/08/28/336353_hiba-shho-vpadu-v-marazm-vijskovyj-iz-zaporizhzhya-pidpysav-zgodu-na-posmertne-donorstvo/
18. Це моє захоплення, це моє заспокійливе»: історія ветерана війни із Запоріжжя, який розводить худобу. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://susplne.media/zaporizhzhia/740463-ce-moe-zahoplenna-ce-moe-zaspokijlive-istoria-veterana-vijni-iz-zaporizza-akij-rozvodit-hudobu/>
19. Бойко А. Людиноцентризм як принцип особистісно орієнтованого навчання. *Вища освіта України*. 2008. № 4. С. 37–43.
20. Бондарчук-Ладна О. Роль та правовий статус правозахисних організацій в Україні. International scientific and practical conference “Science, technology and global challenges : матер. міжнар. наук. конф. м. Токіо, 6–8 листопада 2025 р. Токіо : ІДП, 2025 С. 585–588
21. Бортник О., Цебенко С. Проблема забезпечення прав військовополонених в умовах російсько-українського конфлікту. *Незалежність України: права людини та національна безпека* : матер. міжнар. наук. конф. м. Львів, 21 травня 2021 р. Львів : НУЛП, 2021. С. 329–331.
22. Брати-військовослужбовці про повномасштабну війну, *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=U1EBvW2YT90>
23. Був розливальником сталі – став розмінувальником: історія військового з Запоріжжя на позивний «Мартен». *061*. URL: <https://www.061.ua/news/4009555/buv-rozlivalnikom-stali-stav-rozminuvalnikom-istoria-vijskovogo-z-zaporizza-na-pozivnij-marten.>
24. Бунчук О. Новітні людські права: прийняти не можна заборонити. *Юридичний факультет ЧНУ ім. Юрія Федьковича*. URL: <https://law.chnu.edu.ua/novitni-liudski-prava-pryiniaty-ne-mozhna-zaboronyt/>.
25. Варнавська К. Щодо розуміння визначення «правозахисник» у міжнародному праві. *Modern ways of solving the latest problems in science*.

XXXVII International Scientific and Practical Conference (Varna, Bulgaria, September 20-23). Varna, 2022. P. 120–123.

26. Ветеранка відкрила крамницю з продукцією власної ферми у Запоріжжі. *Inform.zp.ua*. URL: https://www.inform.zp.ua/uk/2025/02/25/315389_veteranka-vidkryla-kramnyczyu-z-produkcziyeyu-vlasnoyi-fermy-u-zaporizhzh/.

27. Виїхати з-під обстрілів, щоб підтримувати інших: як Наталя Дибко з Оріхова допомагає дітям впоратися зі стресом під час війни. *Перший Запорізький*. URL: <https://1news.zp.ua/viihati-z-pid-obstriliv-shhob-pidtrimuvati-inshih-yak-natalya-dibko-z-orihova-dopomagaе-dityam-vporatisya-zi-stresom-pid-chas-vijni/>.

28. Виртосу І. Марія Томак: У мені немає конфлікту журналістки і правозахисниці. *ZMINA*. URL: https://zmina.info/articles/marijia_tomak_u_meni_nemaje_konfliktu_zhurnalistki_i_pravozahisnici-2/.

29. Виртосу І., Шендеровський К. Права людини та мас-медіа в Україні : збірник конспектів лекцій. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. 260 с.

30. Виртосу І., Шендеровський К. Правозахисна або адвокаційна журналістика: концептуальний підхід становлення та розвитку медіадіяльності. *Права людини та мас-медіа в Україні* : збірник конспектів лекцій. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. С. 16–26.

31. Виртосу І., Шендеровський К. Це не лише про меншини. *Medialab*. URL: <http://medialab.online/news/advocacy/>

32. Військовий медик розповів про свою службу та порятунок. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qetaBHeWcC0>

33. Вовк В. Цивільно-правова відповідальність за дифамацію у соціальних мережах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Т. 2, № 90. С. 30–34.

34. Галазюк В. В. Виклики та загрози свободі слова в Україні під час війни з Росією після 24 лютого 2022 року. *Молодий вчений*. 2025. № 3 (134). С. 131–136. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-3-134-24>
35. Готувала малечі те, що вони малювали: історія жінки, яка евакуювалася з «Азовсталі». *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspihne.media/zaporizhzhia/238004-gotuvava-maleci-te-so-voni-maluvati-istoria-zinki-aka-evakuuvalas-z-azovstali/>
36. Григораш С. Журналістика у термінах і виразах. Львів : Вища школа, 1974. С.296.
37. Деркач Н., Морозова О. Правозахисна та адвокаційна журналістика під час війни : тренінг у Запоріжжі. *Національна спілка журналістів України*. URL: <https://nsju.org/novini/pravozahysna-ta-advokaczijna-zhurnalistyka-pid-chas-vijny-trening-u-zaporizhzhii/>
38. Дієва допомога: психологічне здоров'я дітей та підлітків, *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ORuXDqjQAc>
39. 333 дні в російському полоні: історія першого заступника міського голови Енергодара Івана Самойдюка. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspihne.media/zaporizhzhia/564745-333-dni-v-rosijskomu-poloni-istoria-persogo-zastupnika-miskogo-golovi-energodara-ivana-samojduka/>
40. Доломанжи А. Павло Казарін: «Розповідати іноземцям про війну в Україні – ніби розповідати про «Зоряні війни» тому, хто їх не дивився». *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/245854/2025-11-25-pavlo-kazarin-rozprovidaty-inozemtsyam-pro-viynu-v-ukraini-niby-rozprovidaty-pro-zoryani-viynu-tomu-khto-ikh-ne-dyvuvsvya/>
41. Дослідження локальні феміністичні перспективи. *Gender in Detail*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/doslidzhenia-lokalni-feministychni-perspektyvy.html>
42. ДТП за участю переселенця з Маріуполя та патрульної поліції у Запоріжжі: нові висновки експертів». *Суспільне Запоріжжя*. URL:

<https://suspilne.media/zaporizhzhia/606357-dtp-za-ucastu-pereselenca-z-mariupola-ta-patrulnoi-policii-u-zaporizzi-novi-visnovki-ekspertiv/>

43. Євтушенко І., Старинська О., Копко І. Взаємозв'язок рівня усвідомленості та адаптаційного потенціалу у ветеранів бойових дій. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 11. С. 1998–2010.

44. Жінки в медіа: від методичних рекомендацій до впровадження практичної політики гендерної рівності в українських медіа. *Ukrainian Women's Fund*. URL: <https://uwf.org.ua/zhinky-v-media-vid-metodychnyh-rekomendacij-do-vprovadzhennya-praktychnoyi-polityky-gendernoyi-rivnosti-v-ukrayinskyh-media/>

45. Жінки в центрі правозахисних медіа: ZMINA та Інститут журналістики провели спільну наукову конференцію. *ZMINA*. URL: <https://zmina.ua/event/zhinky-v-czentri-pravozahysnyh-media-zmina-ta-instytut-zhurnalistyky-provely-spilnu-naukovu-konferencziyu/>

46. Жінки голими руками зупиняли БТри – історія дівчини з Мелітополя, яка двічі врятувалася від окупації (фото, відео). *PIA-Південь*. URL: [https://ria-m.tv/ua/news/299512/jinki_golimi_rukami_zupinyali_bttri_istoriya_divchini_z_melitopolya_yaka_dvichi_vryatuvalasya_vid_okupatsii_\(foto_video\).html](https://ria-m.tv/ua/news/299512/jinki_golimi_rukami_zupinyali_bttri_istoriya_divchini_z_melitopolya_yaka_dvichi_vryatuvalasya_vid_okupatsii_(foto_video).html)

47. Жуков С. Удар по репутації і відтік донорів: що втратила *Amnesty International* через скандальний звіт про ЗСУ. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/16/7363412/>

48. Жученя К. 6 упереджень роботодавців, через які ветеранам важко знайти роботу. *Happy Monday*. URL: <https://happymonday.ua/specproject/6-uperedzhen-robotodavtsiv>.

49. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_01

50. Зайцева І., Попко М. Особливості роботи журналіста в умовах воєнного стану. *Українська мова та культура в сучасному гуманітарному*

часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця : матер. міжнар. наук. конф. м. Ірпінь, 21 лютого 2024 р. Ірпінь : ДПУ, 2024. С. 393–397.

51. Зенталь О., Волобуєва А. Правозахисні медіа-ініціативи жінок в Україні. *Медіапростір* : зб. наук. статей із соціальних комунікацій. Тернопіль : ТНПУ, 2019. № 12. С. 16–21.

52. Зозуль Т. Адвокаційна журналістика як новий тип традиційної журналістики. *Людина в українському суспільстві в системі цінностей прав людини: сучасний вимір медіадіяльності* : матер. всеукр. наук. конф. м. Київ, 14 травня 2021 р. Київ : КНУ, 2021. С. 3–342

53. Іванов В., Сердюк В. Журналістська етика. Київ : Вища школа, 2006. 232 с.

54. Іванюха Т. Адвокаційна журналістика як світова медіапрактика та метажанр. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2020. № 2 (42). С. 35–40.

55. Історія переселенки з Енергодара Тетяни Федорової. *Суспільне Запоріжжя*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=h2N3eEXb_HU

56. Історія снайперки з позивним «Білка». *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=my0ZzD-gf0U>).

57. Кодекс етики. Комісія з журналістської етики. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>

58. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

59. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

60. Костовська А. Переселенці в українських інтернет-ЗМІ: проблема мовно-толерантного висвітлення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* : серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 2(70), червень. С. 100–102.

61. Котенко С., Богдан Е. Інтеграція захисників у ринок праці України: проблеми та перспективи перекваліфікації ветеранів. *Економіка та суспільство*. 2025. № 78. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-25>

62. Кохан В. Трудові права ветеранів війни в Україні: особливості їх реалізації та дотримання. Ювілейні XV Всеукраїнські психолого-педагогічні читання, присвячені пам'яті доктора педагогічних наук, професора Бориса Олексійовича Федоришина : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (м. Київ). Київ : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2025. С. 97–103.

63. Ладика І. Висвітлення явища фемінізму в інтернет-виданні «Повага». *Культура як феномен людського духу (багатогранність і наукове осмислення)* : збірник тез доповідей V Міжнародної наукової конференції курсантів і студентів (Львів, 21–22 листопада 2019 р.). Львів : ЛДУ БЖД, 2019. С. 166–168.

64. Лазаренко В. Правозахисник vs журналіст: роздвоєння особистості? *ZMINA*. URL: https://zmina.info/articles/pravozahisnik_vs_zhurnalist_rozdvojennja_osobistosti/.

65. Лизанчук В. Війна й стандарти журналістики. *Журналіст України*. 2015. № 6. С. 34–35.

66. Максимов С. Верховенство права та права людини в сучасному світі. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 110–116. URL: <https://phtl.nlu.edu.ua/article/view/183185>.

67. Мальцев В. Захист прав військовополонених: історія та сучасність. *Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених* : матер. міжвідом. наук. практ. конф. м. Київ, 10 листопада 2022 р. Київ : ХНУВС. С. 109–112.

68. Масована ракетна атака по Запоріжжю: ворог завдав 12 ударів. *Перший Запорізький*. URL: https://1news.zp.ua/massirovannaya-raketnaya-ataka-po-zaporozhyu-vrag-nanes-12-udarov/?utm_source=ukrnet_news.

69. Ми тримались 71 день: історія спортивної сім'ї, що виїхала з постійно обстрілюваного Оріхова до Запоріжжя. *Суспільне Запоріжжя*. URL:

<https://suspilne.media/zaporizhzhia/254794-mi-trimalis-71-den-istoria-sportivnojsimi-so-viihala-z-postijno-obstriluvanogo-orihova-do-zaporizza/>

70. Миколаєнко А. Правозахисна діяльність українських діаспорних ЗМІ та видавництв у 60–80-х роках ХХ ст. *Український інформаційний простір*. 2025. № 4. С. 119–127.

71. Мінсоцполітики оприлюднило статистику про кількість ВПО в Україні за областями. *Антикризовий медіа-центр*. URL: <https://acmc.ua/minsoczpolityky-oprylyudnylo-statystyku-pro-kilkist-vpo-v-ukrayini-za-oblastyamy/>.

72. Мірошниченко П., Любченко Ю. Специфіка викладання інклюзивної журналістики в умовах війни. *Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку* : матер. міжнар. наук. конф. Львів : Простір-М., 2022. С. 49–53.

73. Місія з оцінки стану справ із дотриманням прав людини в Україні. Стан справ із дотриманням прав людини і прав національних меншин: Місія БДПЛ: 6 березня – 1 квітня 2014 року; Місія ВКНМ: 8 березня – 17 квітня 2014 року. Гаага – Варшава, 12 травня 2014 року. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/6/122193.pdf>

74. Народна депутатка із Запорізької області Юлія Яцик виступила проти публічної підтримки ЛГБТ-спільнот. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/769967-narodna-deputatka-iz-zaporizkoi-oblasti-ulia-acik-vistupila-proti-publicnoi-pidtrimki-lgbt-spilnot/>

75. Науменко Н. Адаптація ветеранів та ветеранок відповідно до потреб національного ринку праці. *Науковий вісник*. 2025. С. 94–101. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24486/1/94-101.pdf>

76. Ніколи не була такою щасливою як в той день у Запоріжжі двоє жінок відсвяткували одностатеве весілля. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/1129146-nikoli-ne-bula-takou-saslivou-ak-v-toj-den-u-zaporizzi-dvoe-zinok-vidsvatkuvali-odnostateve-vesilla/>

77. Оборонець Азовсталі із Запоріжжя, який пережив полон, очолив організацію за права ЛГБТ+ військових. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/1100936-oboronec-azovstali-iz-zaporizza-akij-pereziv-polon-ocoliv-organizaciu-za-prava-lgbt-vijskovich/>

78. Організував переправлення військових за кордон: на Запоріжжі правоохоронці затримали ветерана. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/1157172-organizuvav-perepravlenna-vijskovich-za-kordon-na-zaporizzi-pravoohoronci-zatrimali-veterana/>

79. Перевіряли на детекторі брехні: жителька Херсона про життя в окупації та евакуацію до Запоріжжя. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/280900-perevirali-na-detektori-brehni-zitelka-hersona-pro-zitta-v-okupacii-ta-evakuaciju-do-zaporizza/>

80. Перший Запорізький. URL: <https://1news.zp.ua/>

81. Платонова А. Максим Буткевич: Якщо ми втратимо у цій боротьбі наші цінності, чим ми тоді відрізнятимемось від ворога? *Детектор media*. URL: <https://detector.media/infospace/article/245710/2025-11-19-maksym-butkevych-yakshcho-my-vtratymo-u-tsiy-borotbi-nashi-tsinnosti-chym-my-todi-vidriznyatymemos-vid-voroga/>

82. Плаче вночі та постійно ходить із наплічником: як почувається Аліса з Маріуполя, яку окупанти розлучили із мамою. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/238189-place-vnoci-ta-postijno-hodit-iz-naplicnikom-ak-pocuvaetsa-alisa-z-mariupola-aku-okupanti-rozlucili-iz-mamou/>

83. Порохня Я. В Україні кількість учасників бойових дій зросла до понад 1,3 млн. *LIGA.net*. URL: <https://news.liga.net/ua/society/news/v-ukraini-kilkist-uchasnykiv-boyovykh-diy-zrosla-do-ponad-1-3-mln>.

84. Порушення прав дітей під час війни. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MQOSL6TM-Kw>

85. Почепцов Г. Від Facebook'у і гламуру до WikiLeaks: медіакомунікації. Київ : Спадщина, 2012. 464 с.

86. Правозахисниця і журналістка Ірина Виртосу: «Тема прав людини не давалася мені легко» / Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pravozakhysnytsia-i-zhurnalistka-iryna-vyrtosu-tema-prav-liudyny-ne-dalasia-meni-lehko/>

87. Примаков Ю., Бідняк С. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 417–420.

88. Прізова В. Воєнні злочини РФ в Україні: громадські організації, що документують їх та збирають свідчення для трибуналу. *Суспільне*. URL: <https://susplne.media/523271-voenni-zlocini-rf-v-ukraini-gromadski-organizacii-so-dokumentuut-ih-ta-zbiraut-svidcenna-dla-tribunalu/>.

89. Про Gender in Detail. URL: <https://genderindetail.org.ua/about/>

90. Про Rubryka. URL: <https://rubryka.com/about/>

91. Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі : Закон України від 10.09.2021 р. № 1750-IX : станом на 08 січня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1750-20#Text> (дата звернення: 16.11.2023).

92. Про затвердження Державної цільової програми з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх зді : Постанова Каб. Міністрів України від 05.12.2018 № 1021 : станом на 15 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-п#Text>

93. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX : станом на 02 квітня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

94. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи.

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text.

95. Прозорість онлайн-медіа у 2025 році: дослідження ІМІ. *ІМІ – Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/prozorist-onlajn-media-u-2025-rotsi-doslidzhennya-imi> (дата звернення: 20.11.2025).

96. Релокований бізнес: на Запоріжжі переселенець розвиває виробництво гострих соусів та консервації з гірких перців. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/510887-relokovanij-biznes-na-zaporizzi-pereselenec-rozvivae-virobnictvo-gostrih-sousiv-ta-konservacii-z-girkih-perciv/>

97. РІА-Південь, стрічка новин. URL: <https://ria-m.tv/ua/news/page/4472>

98. РІА–Південь. URL: <https://ria-m.tv/ua>

99. Роговська І. Український досвід протидії дискримінації у медіапросторі. Теоретичні та практичні дослідження в галузі гуманітарних і природничих наук: матер. наук. конф. м. Запоріжжя, 23-24 лютого 2024 р. Київ : КНУЕіМ, 2024. С. 128–132.

100. Рожило М., Заболотна П. Особливості роботи журналіста з соціальночутливими темами в медіа під час війни (на прикладі людей із порушенням слуху). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34, № 2. Ч 2. С. 141–145.

101. Розумовський О. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 70. С. 141–145.

102. Російські війська знову вдарили по Запоріжжю: перші подробиці та фото. *Inform.zp.ua*. URL: https://www.inform.zp.ua/uk/2023/08/10/200827_rosijski-vijska-znovu-vdaryly-po-zaporizhzhju-pershi-podrobytsi-onovleno/.

103. Семенець О. Конструктивна журналістика та її завдання в сучасному суспільстві. *Засоби масової інформації та комунікації: історія, сьогодення, перспективи розвитку : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. 2019. № 28. С. 69–71.

104. Серед білого дня у центрі окупованого Мелітополя невідомі у камуфляжі викрали молоду дівчину. *PIA-Південь*. URL: <https://riam.tv/ua/news/393647/yak-melitopolets-viijdjav-z-okupatsii-z-prostrochenim-ukrainskim-zakordonnim-pasportom-poradi-z-osobistogo-dosvidu.html>

105. Серед своїх: як ветеран із Запоріжжя Марк Закопайченко допомагає побратимам знаходити підтримку та відновлюватися. *Перший Запорізький*. URL: <https://1news.zp.ua/veteran-iz-zaporizhzhya-mark-zakopaichenko-dopomagaye-pobratimam-znahoditi-pidtrimku-ta-vidnovlyuvatisya/>.

106. Стайвінчук О. Адвокаційна журналістика: камені спотикання. *Mediasapiens*. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/12906/2015-03-30-advokatsiy-na-zhurnalistyka-kameni-spotykannya/>.

107. Стигматизація ветеранів і ветеранок: ситуація в Україні та досвід США. Київ : Соціол. група “Рейтинг”.

108. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/>

109. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/>

110. Тейзе Є. Що не так зі звітом Amnesty International? *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/zvit-amnesty-international-pro-nebezpechnu-taktyku-zsu-shcho-tse-bulo/a-62727983>.

111. Тренера-гвалтівника у Києві затримали, уродженця Запоріжжя, який знущався з дитини-інваліда (фото). *PIA-Південь*. URL: [https://riam.tv/ua/news/391145/trener-gvaltivnik-u-kievi-zatrimali-urodjentsya-zaporijjya-yakiy-znuschavsya-z-ditini-invalida-\(foto\).html](https://riam.tv/ua/news/391145/trener-gvaltivnik-u-kievi-zatrimali-urodjentsya-zaporijjya-yakiy-znuschavsya-z-ditini-invalida-(foto).html)

112. У Запоріжжі вже 60 людей звернулися за допомогою до міської ради через пошкоджене житло внаслідок ракетного удару. *061*. URL:

<https://www.061.ua/news/3567751/u-zaporizzi-vze-60-ludej-zvernulisa-za-dopomogou-do-miskoi-radi-cerez-poskodzene-zitlo-vnaslidok-raketnogo-udaru>

113. У Запоріжжі майже немає укриттів, пристосованих для людей з інвалідністю. *061*. URL: <https://www.061.ua/news/3841916/u-zaporizzi-majze-nemaє-ukrittiv-pristosovanih-dla-ludej-z-invalidnistu>.

114. У Запоріжжі мобілізували чоловіка, який мав відстрочку через інвалідність дружини: деталі. *Inform.zp.ua*. URL: https://www.inform.zp.ua/uk/2025/01/30/312130_u-zaporizhzhhi-mobilizuvaly-cholovika-yakyj-mav-vidstrochku-cherez-invalidnist-druzhyny-detali/.

115. У Запоріжжі прийняли майже 200 тисяч вимушених переселенців. *061*. URL: <https://www.061.ua/news/3439581/u-zaporizzi-prijnali-majze-200-tisac-vimusenih-pereselenciv>.

116. У захопленому Бердянську російські загарбники використовують працю людей з інвалідністю для потреб армії РФ. *Перший Запорізький*. URL: <https://1news.zp.ua/v-okkupirovannom-berdyanske-rossijskie-zahvatchiki-ispolzuyut-trud-lyudej-s-invalidnostyu-dlya-nuzhd-armii-rf/>.

117. У листопаді в Україні зафіксували 14 випадків порушення свободи слова, зокрема непрямий тиск на журналістів-розслідувачів. *ZMINA*. URL: <https://zmina.info/news/u-lystopadi-v-ukrayini-zafiksuvaly-14-vypadkiv-porushennya-svobody-slova-zokrema-nepryamyj-tysk-na-zhurnalistiv-rozsliduvachiv/>

118. Чернікова К., Афанасьєва О. Журналістика під час війни. Як журналістам працювати в умовах бойових дій. *UNIVERSUM*. 2024. № 4. С. 135–137. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/695>

119. Щодня у спеціальних вагонах із Запоріжжя евакуюються до ста людей. *Суспільне Запоріжжя*. URL: <https://susplne.media/zaporizhzhia/262971-sodna-u-specialnih-vagonah-iz-zaporizzza-evakuuutsa-do-sta-ludej/>

120. Як 16-річний школяр організував підпілля під носом у ФСБ: історія партизанів-підлітків, що діяли у Мелітополі та на ТОТ Запоріжжя.

PIA-Південь. URL: [https://ria-m.tv/ua/news/392224/yak-16-richniy-shkolyar-organizuvav-pidpillya-pid-nosom-u-fsb-istoriya-partizaniv-pidlitkiv-scho-diyali-u-melitopoli-ta-na-tot-zaporijjya-\(video\).html](https://ria-m.tv/ua/news/392224/yak-16-richniy-shkolyar-organizuvav-pidpillya-pid-nosom-u-fsb-istoriya-partizaniv-pidlitkiv-scho-diyali-u-melitopoli-ta-na-tot-zaporijjya-(video).html)

121. Як 90 днів в окупації: історія пенсіонера, який три доби вибирався з Мелітополя на волю (фото, відео). *PIA-Південь*. URL: [https://ria-m.tv/ua/news/297542/90_dniv_v_okupatsii_istoriya_pensionera_yakiy_tri_dobi_vibiravsya_z_melitopolya_na_volyu_\(foto_video\).html](https://ria-m.tv/ua/news/297542/90_dniv_v_okupatsii_istoriya_pensionera_yakiy_tri_dobi_vibiravsya_z_melitopolya_na_volyu_(foto_video).html)

122. Як Rubryka просуває журналістику рішень в Україні. *MediaMaker*. URL: <https://mediamaker.me/yak-rubryka-prosuvaye-zhurnalistyku-rishen-v-ukrayini-4850/>

123. Як мелітополец виїжджав з окупації з простроченим українським закордонним паспортом – поради з особистого досвіду. *PIA-Південь*. URL: <https://ria-m.tv/ua/news/362820/yak-melitopolets-viijdjav-z-okupatsii-z-prostrochenim-ukrainskim-zakordonnim-pasportom-poradi-z-osobistogo-dosvidu.html>

124. Яковець О. Причини російсько-української війни очима путінської пропаганди. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2024. Vol. 8(60)

125. Doctors without borders. The Practical Guide to Humanitarian Law. *Doctors without borders. The Practical Guide to Humanitarian Law*. URL: https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/journalists/?utm_source=chatgpt.com.

126. Fact Sheet № 29. Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights. UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), 2004. 50 p. URL: <https://www.refworld.org/docid/479477470.html>

127. Inform.zp.ua. URL: <https://www.inform.zp.ua/>

128. The Program for Humanitarian Policy and Conflict Research at Harvard University, «Brief Primer on IHL», Accessed at IHL.ihlresearch.org Archived 2010-04-19 at the Wayback Machine 2009.

129. Vigurs K. Mission Europe: The Secret History of the Women of SOE.
London : HarperPress, 2025. 384 p.

130. 061. URL: <https://www.061.ua/>.